

Martin Jindra

Česká pravoslavná církev¹ v letech 1942–1945

Motto:

Mějte v paměti ty, kteří vás vedli a kázali vám slovo Boží. Myslete na to, jak dovršili svůj život, a následujte je ve víře!

Žd 13,7

Víra je ohněm z nebes, který rozplameňuje lidská srdce a oživuje i víru, řekl bych přirozenou a rozumem pochopitelnou. Jenom o zjevené a věroučně formulované víře, pokud duše lidí se jí oddají tak, že jsou od ní rozžhaveny, platí slova apoštola Pavla: že dovede přinášet oběti, stavět koráb záchrany, činit manželství plodným, žehnat, raději protivenství s lidem trpět než mít časté a hříšné pohodlí, národy osvobozovat, zacpávat ústa lžím, zahánět vojska cizozemců, snášet posměch, mrskání, žalářování, kamenování, sekání, nouzi, soužení, trápení, a že dovede bloudit pro pravdu pustinami, horami, jeskyněmi a podzemními doupaty. Prosme všichni Pána: rozmnož naši víru.²

vladyka Gorazd

Úvod

Pravoslaví se v českých zemích hlásilo zejména k tradici cyrilometodějské, ale i husitské. Jeho formování po první světové válce je spojeno se založením nepolitického spolku nazvaného Československá obec pravoslavná, jehož stanovy byly na základě spolkového zákona potvrzeny výnosem Zemské správy politické v Praze ze dne 17. února 1920. Účelem spolku bylo připravit předpoklady pro zřízení autokefální pravoslavné církve v Československu.³ Na konci července 1921 předložilo spolkové předsednictvo ministerstvu školství a národní osvěty ke schválení statut nové církevní organizace – České náboženské obce pravoslavné v Praze.⁴ Jejím duchovním správcem

1 Od druhé poloviny třicátých let až do roku 1942 užívali představitelé církve několik podob pro její oficiální pojmenování (česká pravoslavná církev, pravoslavná církev česká a moravskoslezská, pravoslavná církev východní atd.). Sám biskup Gorazd se k této problematice vyjádřil v roce 1937 v tom smyslu, že plný název pravoslavné církve, jehož by ona sama měla užívat, zní: Pravoslavná katolická (všeobecná) východní církev. Zároveň však podotknul, že v oficiální korespondenci je běžně užíváno označení kratší, které však nikdy nepostrádá charakteristiku „pravoslavná“ a přívlastek vztahující se k označení státu či národa, v němž je místní pravoslavná církev organizována. Viz NA, f. Ministerstvo školství (dále jen MŠ) 1918–1949, k. 811, sign. 47 VII, vyjádření biskupa Gorazda k pojmenování pravoslavné církve zasláné ministerstvu školství a národní osvěty (dále jen MŠO) z 2. března 1937.

2 Biskup GORAZD (PAVLÍK, Matěj): Mluví k nám vladyka Gorazd. *Hlas pravoslaví*, 1952, č. 7, s. 131.

3 Za tím účelem se spolek obrátil na Srbskou pravoslavnou církev.

4 Schválen byl výnosem ze dne 31. března 1922.

byl dne 15. června 1922 zvolen archimandrita Sawatij (civilním jménem Antonín Vrabec, kterého v březnu 1923 vysvětil cařihradský patriarcha na biskupa).⁵ Vznik státem schválené pravoslavné církve⁶ je však neodmyslitelně spjat s jinou postavou – reformním knězem Matějem Pavlíkem, který patřil k čelným představitelům obrodného hnutí uvnitř římskokatolické církve, z něhož vznikla Církev československá (husitská) – ČČS(H). V září roku 1921 byl Pavlík v Bělehradě vysvěcen Srbskou pravoslavnou církví na biskupa a přijal jméno Gorazd. O ideovou orientaci zápasící ČČS(H) se v letech 1922–1924 stále výrazněji štěpila na liberální svobodně křesťanský proud a zastánce pravoslavného směru. V létě roku 1924 biskup Gorazd se svými stoupenci ČČS(H) opustil a uchýlili se do České náboženské obce pravoslavné v Praze, vedené arcibiskupem Sawatijem. V pravoslavné obci byl po vleklých sporech v listopadu 1925 nejprve zvolen duchovním správcem a v roce 1929 z ní (po schválení církevní ústavy státem i Srbskou pravoslavnou církví) vytvořil Českou pravoslavnou eparchii sídlící v Praze a působící pod srbskou jurisdikcí. V roce 1930 se k pravoslaví v českých zemích přihlásilo necelých 25 tisíc věřících.⁷ Eparchie se pod jeho vedením konsolidovala. Od ledna 1930 vycházel *Věstník České pravoslavné eparchie*, na Moravě byl vybudován ve střední Evropě jedinečný soubor pravoslavných chrámů, duchovní získali nárok na kongruu. Sám vладыka Gorazd neúnavně putoval po církevních obcích, kde vyučoval s pomocí *Lidového sborníku modliteb a bohoslužebných zpěvů pravoslavné církve* (vydán 1934) věřící liturgickému zpěvu a konal četné přednášky osvětlující podstatu pravoslavného křesťanství a liturgie. Navíc v roce 1940 stačil připravit k vydání zásadní věroučný dokument v podobě *Pravoslavného katechismu*.

Předzvěst bouře

Zřízením Protektorátu Čechy a Morava nastala pro pravoslavnou církev nová historická etapa, která vyvrcholila jejím rozpuštěním v září 1942. V té době tvořilo Českou pravoslavnou eparchii vedenou archijerejem Gorazdem jedenáct státně schválených církevních obcí.⁸ Obdobný stav přetrvával také na začátku čtyřicátých let, kdy v jedenácti církevních a sedmi filiálních obcích⁹ včetně ústředí eparchie sloužilo či částečně vypomáhalo šestnáct kněží na systemizovaných místech (ústředí: Bohumír Cyprián

5 Volba stejně jako přípravy statutu se odehrály bez vědomí pověřeného delegáta Srbské pravoslavné církve, níšského biskupa Dositeje. *Pamětní spis o právním postavení církve pravoslavné v RČS*. Církev pravoslavná v RČS, Praha 1932, s. 6–7.

6 Před začátkem druhé světové války existovaly na území Československa čtyři jurisdikce pravoslavné církve. Z nich byla státem uznávána pouze jurisdikce Srbské pravoslavné církve, o které pojednává tento text. Další tři – Konstantinopolská, představovaná arcibiskupem Sawatijem, jurisdikce ruského metropolity Jevlogije sídlícího v Paříži, který byl ale též od roku 1931 v Konstantinopolské jurisdikci, představovaná biskupem Sergijem, a jurisdikce Ruské pravoslavné církve v zahraničí (monastýr v Ladomírově na východním Slovensku) – existovaly u nás pouze de facto. VOPATRNÝ, Gorazd: *Pravoslavná církev v Protektorátu Čechy a Morava 1938–1945*. *Theologická revue*, 2003, č. 3–4, s. 435.

7 *Pamětní spis o právním postavení církve pravoslavné v RČS*, s. 5.

8 NA, f. MŠ 1918–1949, k. 3910, sign. 47 VII, evidence církevních obcí České pravoslavné eparchie ze 4. dubna 1939.

9 Jednalo se o církevní obce: Čelechovice, Tovačov, Kroměříž, Zlín, Střemeničko, Opatov a Josefov.

Martin Jindra

Lochman, Vsevolod Kolomacký, Antonín Jiří Novák;¹⁰ Praha: Alois Václav Číkl, ThDr. Vladimír Petřek; Tábor: Vít Abrahám; Brno: Karel Jaroslav Rosák; Olomouc: Josef Rezek; Přerov: Bohumil Švec; Štěpánov u Olomouce: Jaroslav Deutsch;¹¹ Chudobín: Otakar Rostislav Hoffmann; Řimice: Bohumír Axman;¹² Vilémov u Litovle: JUDr. Václav Zdražila; Dolní Kounice u Brna: Josef Neruda a Třebíč: Josef Leixner), plus tři výpomocní (Praha: ThDr. Ing. Alois Václav Červín a Čestmír Kráčmar; Olomouc: Jan Václav Šedivý) a tři penzionovaní duchovní (František Prokop Šimek, František Sáva Roubíček a Alois Václav Šnoflák).¹³

Do roku 1942 vstupovali věřící České pravoslavné eparchie povzbuzení články tábořského faráře Víta Abraháma v církevním *Věstníku*: *Betlémská hvězda zvěstovala narození Boha Lásky, Milosrdenství a nejvyšší Oběti. To nás, nositele jména Kristova, zavazuje k tomu, abychom také my šli do školy Kristovy a podřídili se jeho výchově. Abychom se také my vyznačovali znaky jeho svatosti a osvědčovali své duchovní příbuzenství s Tím, jenž nás znovuzrozuje, abychom také my byli plniteli lásky k Bohu i k bratřím, milosrdenství vždy shovívavého a obětí nadšených a nikdy neutuchajících, neboť z toho všeho teprve roste církev lidu Božího. [...] Láska Boží v Kristu Ježíši míří dnes svým zářivým paprskem do srdcí věřících, aby tam vznítla plamen nadpozemské radosti a obětavého nadšení, nadšení pro nový život.*¹⁴ A na jiném místě: *Není to však jenom účast na liturgickém životě církve. Všude a všechno, i ten nejvšednější moment vašeho života má nésti pečeť vašeho uvědomělého příslušenství k jednotě „lidu Božího“. Ušlechtilost v myšlení i v jednání, příkladná obětavost v konání dobra, pilnost a svědomitost v užitečné práci, dokonalé plnění povinností jakožto poctivost k sobě samým i k celku, to vše má charakterizovat váš život jakožto lidí směřujících vědomě a se vším úsilím k určitému jasnému cíli, k nejvyššímu cíli, určenému Bohem člověku.*¹⁵ Otec Abrahám, sám zanedlouho uvězněný a poslaný na nucené práce do Říše, jako by v předtuše budoucích událostí nabádal své spolubratry k nastoupení cesty hrdinství z víry, které odsouvá vlastním já až za zájmy bližního a navazuje tak na ty, jejichž obrazy hovoří z ikonostasů.

Duchovenstvo i věřící byli současně konfrontováni s konkrétními dopady nacistického totalitního režimu. Na základě oznámení zemských úřadů v Praze a v Brně začaly od 1. ledna 1942 probíhat u okresních úřadů jazykové zkoušky z němčiny, kterým se do konce června téhož roku byli nuceni podrobit duchovní všech uznaných církví v Protektorátu včetně těch pravoslavných. Za tím účelem byl uspořádán jazykový kurz pro pravoslavné duchovenstvo, který se konal v Savíně u Litovle; vedl jej penzionovaný duchovní Alois V. Šnoflák. V únoru 1942 byla ukončena celocírkevní sbírka na Pravoslavnou církevní matici, jež vynesla kolem 40 000 korun. Výtěžek z této sbírky zůstal zachován i po konfiskaci majetku pravoslavné církve a byl po válce rozdělen mezi církevní obce.¹⁶

10 Od února 1941 navíc ustanovila eparchiální rada referentem svého osvětového odboru nově vysvěceného kněze Rudolfa Vladimíra Hacara.

11 Jaroslav Deutsch po válce požádal o změnu příjmení na Čech. Ke schválení došlo 21. ledna 1947.

12 Rovněž Bohumír Axman požádal po válce o změnu příjmení na Aleš.

13 Srov. NA, f. MŠ 1918–1949, k. 3911, sign. 47 VII, seznam církevních obcí České pravoslavné eparchie vypracovaný biskupem Gorazdem z 1. července 1941. Ve filiální obci v Čelechovicích působil ještě Sawatijem vysvěcený kněz Vasilij Danišek, jehož biskup Gorazd ve svém výčtu neuvádí.

14 ABRAHÁM, Vít: Nový život. *Věstník České pravoslavné eparchie*, 1942, č. 1, s. 2.

15 Týž: Jste členy pravoslavné církve. *Věstník České pravoslavné eparchie*, 1942, č. 3, s. 10.

16 NOVÁK, Antonín Jiří: Před třiceti léty. Z deníku venkovského kněze. *Hlas pravoslavi*, 1972, č. 5, s. 103.

Česká pravoslavná církev v letech 1942–1945

Během prvního čtvrtletí roku 1942, vesměs za hojně účasti věřících, proběhla v církevních obcích výroční farní shromáždění. Laici i duchovenstvo se připravovali na slavení největších křesťanských svátků – Velikonoc. K těm už ve většině církevních obcí nesvolávaly chrámové zvony, které byly na základě vládního nařízení ze dne 26. listopadu 1941 o odevzdání zvonů postupně zrekvírovány a využity pro válečné účely.¹⁷ Tak přišla například církevní obec v Brně o čtyři největší zvony (zůstal jí jen pátý, nejmenší). Stejný osud postihl římskokatolická obec, ze které byl koncem března 1942 odvezen větší zvon sv. Cyrila a Metoděje. Naposled jím bylo vyzvááno na paměť zemřelé sestry Marie Nevrlé.¹⁸ Obdobně byla postižena církevní obec ve Štěpánově. Zrekvírovaný, více než dvousetkilogramový zvon nesoucí jméno sv. Jana Křtitele v roce 1932 věnovali manželé Jan a Viktorie Drozdovi. Podle dochovaných archivních materiálů z roku 1949 bylo pravoslavné církvi zrekvírováno celkem devět zvonů o hmotnosti 719 kilogramů.¹⁹

Velikonoce jsou pro křesťany největším ze všech církevních svátků. Slavením velikonočního tajemství se věřící spojují v důvěrném společenství s Kristem a vydávají se s ním cestou kříže ke vzkříšení. Tato cesta je jim připomínkou obnovení vnitřního spojení s Bohem, vítězstvím dobra nad zlem, života nad smrtí. Velikonoční době předchází doba postní, v níž se pravoslavní křesťané připravují na vzkříšení Krista modlitbou, půstem, pokáním a přijetím svatých tajin (eucharistie).²⁰ Tak tomu bylo i v roce 1942 v případě věřících z jednotlivých církevních obcí České pravoslavné eparchie.²¹ Mnozí věřící v touze po skutečném niterném prožití Kristova vzkříšení usilovali o očistu vlastního srdce. Po celém Protektorátu tak na počátku dubna 1942 zazníval při církevních průvodech kolem chrámů jejich zpěv: *Vzkříšení tvoje, Kriste, Spasiteli, anděle opěvují na nebesích; dejž, abychom i my na zemi čistým srdcem tebe oslavovali.*²² Kristova oběť se některým z nich stávala zcela konkrétní výzvou k jeho následování i zdrojem posily pro jejich blížící se vlastní utrpení. Jak napsal neznámý autor v jednom z posledních článků otištěných v církevním *Věstníku*: *Tajemství činného života spočívá v tom, že člověk ochotně obětuje sebe a vše, co má, vyšším cílům, okamžitě živočišné blaho zaměňuje za trvalou blaženost, která nemůže být člověku odňata, poněvadž kotví v jádru jeho duchové, nesmrtelné a nezničitelné bytnosti. Jen tak možno se vymanit z pokořující závislosti na pomíjejících věcech tohoto světa.*²³

17 Za plnění vládního nařízení odpovídalo především ministerstvo průmyslu, obchodu a živnosti ve spolupráci s MŠO. Zároveň vyšla prováděcí vyhláška nazvaná *Pokyny pro odevzdání zvonů*.

18 *Kronika pravoslavné církevní obce v Řimicích*, 1942, s. 147. (Za upozornění na tento pramen děkuji Mgr. Vojtěchu Šustkovi, za poskytnutí kroniky děkuji ThDr. Pavlu Alešovi.)

19 *Ústřední archiv a muzeum ČČSH* (dále jen ÚAM ČČSH), f. Odbojová činnost a perzekuce ČČS(H) v době okupace, neuspořádané, výčet zabavených zvonů jednotlivým církvím. Ze zmiňovaného dokumentu vyplývá, že římskokatolické církvi bylo zrekvírováno 2476 zvonů, ČČS(H) 114 zvonů a ČCE 111 zvonů.

20 Biskup GORAZD: *Pravoslavný katechismus*. Odborné knihkupectví Ferdinand Svoboda, Praha 1940, s. 215.

21 Viz Zprávy z našich obcí. *Věstník České pravoslavné eparchie*, 1942, č. 5, s. 19–20.

22 Biskup GORAZD: *Pravoslavný katechismus*, s. 214.

23 Činný život a náboženství. *Věstník České pravoslavné eparchie*, 1942, č. 6, s. 24.

Martin Jindra

Vojenská operace Anthropoid a její důsledky pro Českou pravoslavnou eparchii

Ve středu 27. května 1942 v deset hodin třicet pět minut byla v Praze-Libni po dlouhých přípravách dvojicí československých výsadkářů Josefem Gabčíkem a Janem Kubíšem realizována vojenská operace Anthropoid zaměřená na likvidaci zastupujícího říšského protektora, šéfa Hlavního úřadu říšské bezpečnosti (RSHA) a Bezpečnostní služby (SD), generála policie, SS-Obergruppenführera Reinharda Heydricha. Souhrou okolností se tak stalo v den významný pro samotného Heydricha i pravoslavnou církev.²⁴ V Protektorátu Čechy a Morava byl okamžitě vyhlášen civilní výjimečný stav a bylo obnoveno stanné právo. Ve snaze vypátrat co nejrychleji útočníky a zastrašit obyvatelstvo byla zavedena řada represivních opatření.²⁵ Pod vedením Heinze Pannwitzte byla vytvořena zvláštní vyšetřovací komise, která měla k dispozici dvanáct set říšských úředníků, příslušníků Gestapa a policejních specialistů. Naplno se rozjela propagandistická kampaň, do které se zapojila i protektorátní vláda.²⁶ V takto stísněné atmosféře doposud nevídané surovosti a strachu nabídli pravoslavný duchovní Vladimír Petřek, předseda sboru starších pražské pravoslavné církevní obce Jan Sonnevend²⁷ a farář téže obce Alois Václav Číkl, stejně jako rodiny podporovatelů a dosavadních ubytovatelů parašutistů pomoc nejhledanějším vojákům v Protektorátu, přičemž si plně uvědomovali, že tak vlastně dávají všanc životy své i svých blízkých.

Od 28. května 1942 začaly stanné soudy v Praze a v Brně vynášet rozsudky smrti. Prvním popraveným z řad pravoslavné církve se stal člen sboru starších v Brně Jan Charbula, odsouzený 2. června 1942 za schvalování atentátu a vybízení k podpoře jeho vykonavatelů. Společně s ním byla popravena i jeho dcera Vlasta.²⁸ O den později ukončil tentýž soud pozemský život pravoslavného faráře ve výslužbě Prokopa

24 Dne 27. září 1939 byl Heydrich jmenován šéfem RSHA a 27. září 1941 zastupujícím říšským protektorem pro Čechy a Moravu. Dne 27. září 1942 byl uveřejněn výnos o rozpuštění České pravoslavné eparchie.

25 O konkrétních opatřeních pojednává například GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Velké dějiny země Koruny české XV.b 1938–1945*. Paseka, Praha – Litomyšl 2007, s. 127–132; BRANDES, Detlef: *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945*. Prostor, Praha 1999, s. 302–309.

26 Více o roli propagandy v Protektorátu např. MILOTOVÁ, Jaroslava: Organizace nacistické propagandy a její působení v Protektorátu Čechy a Morava. *Historie a vojenství*, 2000, roč. 49, č. 1, s. 87–98; ŠUSTEK, Vojtěch: Pražané pod tlakem nacistické propagandy během druhého stanného práva na území tzv. protektorátu Čechy a Morava. In: *Documenta Pragensia XXVI*. AHMP – Scriptorium, Praha 2007, s. 427–479.

27 Kontakt mezi kaplanem Petřkem a hlavním podporovatelem a ubytovatelem parašutistů, sokolským činovníkem, řídicím učitelem Janem Zelenkou-Hajským zprostředkoval právě Jan Sonnevend společně s bývalým československým legionářem a vedoucím úctárny Československého červeného kříže Petrem Fafkem. Oba muži se setkávali na půdě Masarykovy ligy proti tuberkulóze, kde zastávali funkce revizora, respektive vrchního účetního. Více o Janu Zelenkovi např. ČVANČARA, Jaroslav: „Ni zisk, ni slávu.“ Příběh Jana Zelenky-Hajského a jeho sokolské ilegální skupiny Říjen. *Paměť a dějiny*, 2012, roč. 6, č. 2, s. 16–32.

28 ABS, f. Historický fond MV 1948–1990 (dále jen MV-H), a. č. H-252/12 MV, seznam osob popravených během II. stanného práva. Srov. NOVÁK, Antonín Jiří: *Před třiceti léty*, s. 103. Otec Novák ve svém článku chybně uvádí datum poprav některých pravoslavných věřících. Rovněž nesprávný je údaj o popravě manželky Jana Charbuly.

Česká pravoslavná církev v letech 1942–1945

Františka Šimka²⁹ a jeho manželky Anny, rozené Kolomazníkové. Dlouholetý osobní tajemník vladyky Gorazda byl zatčen 31. května 1942 v Přerově a stejně jako jeho žena obviněn z toho, že poskytoval úkryt osobám nepřátelským Říši a udržoval s nimi kontakty.³⁰ Takto na poslední dny manželů Šimkových po válce vzpomínal M. Hrbáček: *Ani se u nás dlouho nezdrželi, spěchající domů; obávali se, že by někdo potřeboval jejich rady a pomoci, poněvadž tvořili důležitou spojku podzemního hnutí a poskytovali nejednou útulek a přístřeší štvaným vlastencům, nelekající se této tehdy tak nebezpečné činnosti. Věrnou pomocnicí byla otci Šimkovi jeho paní, literární učitelka v Přerově, žena neobyčejně svědomitá a obětavá. Sbírala ve prospěch postižených rodin podpory, stýkala se s rodinou bývalého starosty Lančička, jehož opuštěné manželce a dceři byla věrnou přítelkyní v době jejich krutého pronásledování, kdy manžel paní Lančičkové i se synem byli v Anglii.*³¹ Jména dvou dalších popravených pravoslavných věřících zazněla v hlášení rozhlasu 11. června 1942, kdy byli v Klatovech za schvalování atentátu a vybízení k podpoře jeho vykonavatelů popraveni manželé MUDr. Josef a Petronila Krbcovi z tábořské církevní obce.³² Stalo se tak právě v den, kdy byl těsně před svým odjezdem do Berlína, kam byl pozván metropolitou Serafimem k účasti na biskupském svěcení otce Filipa, o ukrytých parašutistech informován vladyka Gorazd.

To už o úkrytu parašutistů věděl i kostelník Václav Ornest a jeho zeť Karel Louda, které oba otec Petřek zavázal mlčenlivostí. U Ornesta bych v této souvislosti rád poukázal na na první pohled možná neslučitelnou skutečnost. Kostelník byl totiž od konce dvacátých let členem Národní obce fašistické (NOF).³³ V pražské vršovické jednotě NOF zastával funkci místopředsedy (1928), pokladníka (1929) i náčelníka (1933). Za stranu byl opakovaně nominován do místního i celopražského výboru. Podílel se na svolávání a předsedal několika veřejným schůzím NOF v Praze-Vršovcích a v roce 1936 proti němu bylo dokonce vedeno ze strany Státního zastupitelství v Praze trestní řízení, které však bylo nakonec zastaveno. V roce 1938 byl v obchodě Václava Ornesta zabaven portrét generála Radoly Gajdy a jím signované prohlášení *Československému národu*.³⁴

Národní obec fašistická procházela od svého vzniku různými proměnami. Zpočátku brojila především proti Němcům a „cizákům“. Stavěla se za české zájmy. Usilovala

29 Prokop František Šimek (1882–1942), československý a pravoslavný kněz, diecézní tajemník a tajemník biskupa Gorazda. Ještě jako státní úředník se v roce 1920 oženil. Od 2. srpna 1921 do 5. října 1924 farář ČČS(H) v Přerově. Současně zastával funkci olomouckého diecézního tajemníka. Po rozštěpení přerovské náboženské obce v druhé polovině roku 1924 se sice přiklonil k pravoslavnému směru, ale v duchovenské službě v pravoslavné církvi dále nepokračoval. V letech 1926–1932 tajemník biskupa Gorazda. K jeho zatčení došlo 31. května 1942 v Přerově. Více např. POKORNÝ, František: *Schematismus ČČS. ÚR ČČS*, Praha 1933, s. 369; NA, f. Ministerstvo školství a kultury (dále jen MŠK), k. 834, inv. č. 1454, výčet popravených a na následky věznění zemřelých duchovních během okupace.

30 *Moravský zemský archiv* (MZA), f. Gestapo Brno (B 340), sign. 100-185-16, soudní spis manželů Šimkových. Manželům Šimkovým byl rovněž zkonfiskován veškerý majetek.

31 HRBÁČEK, M.: Za mrtvým br. tajemníkem Fr. Šimkem! *Hlas pravoslavi*, 1945, č. 5–6, s. 41.

32 ABS, f. MV-H, a. č. H-252/12 MV, seznam osob popravených během II. stanného práva.

33 Panslavistickou ideou ovlivněný Václav Ornest byl rovněž pokladníkem Všeslovanské jednoty v Praze. NA, f. Policejní ředitelství Praha II – prezidium (1931–1940), k. 1344, sign. 42/S-53/2/95, záznam evidence StB.

34 Tamtéž.

Martin Jindra

nejen o vytvoření korporativního státu, v němž by byla nahrazena parlamentní demokracie „stavovskou mocí“, nebo o „spravedlnost všem“ a ochranu sociálně nejslabších cestou jednoduchých řešení. Zároveň zdůrazňovala boj proti marxismu, komunismu a židovstvu. Sociální problematika mající ve fašistické ideologii své pevné místo šla často ruku v ruce s výrazným antisemitismem.³⁵ V desateru fašistických zásad z roku 1931 se zdůrazňuje, že *žid je tvým úhlavním nepřítelem a škůdcem – vypověz mu proto boj*.³⁶

Krejčí a kostelník sídelního chrámu sv. Cyrila a Metoděje Václav Ornest, popravený 24. října 1942 v Mauthausenu,³⁷ patřil však v NOF spíše mezi „staré idealisty“ nespokojené se socioekonomickou situací a politickými poměry první republiky, jak o tom svědčí i jeho přednáška z počátku třicátých let *O dnešní hospodářské situaci, nezaměstnanosti a soudcovské nezávislosti*, nežli k primitivním antisemitům. Svou náboženskou otevřenost a zdravé vlastenectví prokázal nejen svým mlčením o ukrytých parašutistech, ale rovněž při pomoci pronásledovaným, když se společně s dalšími členy své rodiny a žalmistou Alexandrem Terleckým stával v letech 1938–1941 kmo-trem desítek nově pokřtěných Židů v pravoslavném chrámu sv. Cyrila a Metoděje.³⁸

V době, kdy se svět kymácel, ale kříž stál pevně, se tedy „sedm statečných“ ukrývalo v chrámové kryptě u sv. Cyrila a Metoděje.³⁹ Pronásledování českých vlastenců se ještě vystupňovalo po Heydrichově smrti 4. června 1942.⁴⁰ V noci z 9. na 10. června 1942 byl v rámci tzv. odvetných opatření zpečetěn osud obyvatel obce Lidice.⁴¹ Dne 24. června 1942 postihl téměř stejný úděl obyvatele osady Ležáky, kteří, ač většinou alespoň tušili, že se u nich ukrývá „hledaná osoba“, nic ani v době nejtvrdějších represí neprozradili. Proto bylo rozhodnuto, že vedle mužů zde budou popraveny i ženy.

35 Více o problematice českého fašismu např. PASÁK, Tomáš: *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Praha, Praha 1999.

36 PAVLÍČEK, Jaromír: Český fašismus. In: MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: *Politické strany I. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–1938*. Doplněk, Brno 2005, s. 649.

37 Václav Ornest byl ranou do týla popraven v 15.16 hod., jeho manželka Františka, roz. Skredletová, ve 12.28 hod. a jejich jedenadvacetiletá dcera Miluše ve 12.06 hod. U rodového jména manželky vychází z podoby, která je uvedena na úmrtním listu. Zatčení a pronásledování unikla pouze dcera Libuše Kocumová, roz. Ornestová, která od února 1942 doprovázela svého manžela (sňatek uzavřeli 19. listopadu 1939 v chrámu sv. Cyrila a Metoděje) Otto Kocuma, artistu – jezdce v tzv. stěně smrti, na turné mimo Prahu.

38 *Archiv hlavního města Prahy* (dále jen AHMP), Sběrka farních a civilních matrik, k. 106, sign. PRAV N4 (1937–1945).

39 Více o ukrývání parašutistů a souvislostech atentátu např. ČVANČARA, Jaroslav: *Někomu život, někomu smrt. Československý odboj a nacistická okupační moc 1941–1943 (díl 2.)*. Laguna – Proxima, Praha 1997. Srov. např. BURIAN, Michal – KNÍŽEK, Aleš – RAJLICH, Jiří – STEHLÍK, Eduard: *Atentát. Operace Anthropoid 1941–1942*. Ministerstvo obrany ČR – AVIS, Praha 2007.

40 Reinhard Heydrich zemřel 4. června 1942 v 9.00 hodin v nemocnici na Bulovce. Podle vzpomínky Petra Homečka měli otcové Čikl a Petřek sloužit za Heydricha v chrámu sv. Cyrila a Metoděje panychidu. Pamětník ve své vzpomínce, která však obsahuje některé nepřesnosti, rovněž upozorňuje na pomoc rodiny holiče Josefa Štiky. Manželé Štikovi a jejich dcera byli za ukrývání a udržování kontaktů s osobami nepřátelskými Říši 13. června 1942 popraveni. HOMEČKO, Petr: 100 let od narození vладыky mučedníka Gorazda. Jak jsem jej znal. *Hlas pravoslavi*, 1979, č. 7–8, s. 149–150. Dne 5. června 1942 odeslal biskup Gorazd jménem pravoslavné církve na Úřad říšského protektora soustrastný telegram. NA, f. Úřad říšského protektora, k. 153, sign. 114-155-16.

41 Více o vyvraždění Lidic např. ABS, f. MV-H, a. č. H-252/2 MV.

Česká pravoslavná církev v letech 1942–1945

Navzdory nevídané krvelačnosti a propracovanosti rozsáhlých opatření směřujících k dopadení strůjců Heydrichovy likvidace bylo pátrání nacistů tři týdny bezvýsledné.⁴² Pomohla jim až zrada Karla Čurdy (člen operační skupiny s kódovým označením Out Distance), který místo toho, aby společně s ostatními parašutisty odešel do krypty, opustil Prahu a ukrýval se u své matky v Nové Hlíně. Právě až jeho rozsáhlá výpověď, učiněná na vedoucí služebně pražského Gestapa v Petschkově paláci, přivedla vyšetřovatele nejprve k rodinám podporovatelů a následně do pravoslavného sídelního chrámu sv. Cyrila a Metoděje. Důvody i fatální důsledky jeho selhání byly již mnohokrát popsány.⁴³ Proto jen krátce připomenou, že Čurda své ústní oznámení, kterému předcházela udavačský dopis z 13. června 1942, učinil v době, kdy z popudu vládního rady Heinricha Bergera byla vyhlášena krátkodobá amnestie pro osoby spojené s likvidací Reinharda Heydricha, které doposud neučinily patřičné oznámení.⁴⁴ To byl skutečně velice dobrý psychologický tah, jenž společně s rozpoutaným terorem a vsudypřítomnou propagandou měl zásadní vliv na posun ve vyšetřování.

Jako první z pravoslavných duchovních a laických činovníků byl kolem třetí hodiny ranní 18. června 1942 zatčen otec Vladimír Petřek.⁴⁵ Po zahájení akce „Kostel“ k zatčeným přibyl rovněž kostelník Václav Ornest, přibližně v šest hodin ho následoval otec Číkl.⁴⁶ Ve večerních hodinách 18. června 1942 se z rozhlasu obyvatelé Protektorátu dozvěděli o dopadení „pachatelů atentátu“ v jednom z pražských chrámů. V následujících dnech tisk zprávu upřesnil a pravoslavné duchovenstvo a věřící v církevních

-
- 42 O nezastupitelné roli, kterou sehrávali nejbližší podporovatelé ukrytých parašutistů v čele s Vladimírem Petřekem, více např. JINDRA, Martin: Neopstradatelná úloha domácích podporovatelů operace Anthropoid. *Paměť a dějiny*, 2012, roč. 6, č. 2, s. 33–47.
- 43 Více o okolnostech Čurdova činu a jeho dalším osudu např. ABS, f. Stíhání nacistických válečných zločinců (325), sign. 325-106-4 a sign. 325-106-5.
- 44 ABS, f. MV-H, a. č. H-252/2 MV, zpráva Heinze Jantura o objasnění atentátu na Reinharda Heydricha z 29. září 1946.
- 45 Tamtéž, a. č. H-252/8 MV, zápis o výslechu Kurta F. Oberhausera z 26. března 1947. Z početné Petřkovy rodiny nalezi smrt v koncentračních táborech oba jeho rodiče a sourozenci Jaroslav, Milada a Miroslav. Srov. např. KUBIS, Adolf: Křížová cesta. Památce umučených členů rodiny Petřkovy. In: *Vykupitelé. Světlé památce obětované rodiny Josefa Petřka*. Odbor Národní jednoty v Olomouci-Pavlovičkách, Olomouc 1947, 11–13. Zatčení unikla Petřkova manželka Jiřina, rozená Reinlová, která již před válkou žila s dcerou Jiřinou odděleně. Manželství však podle pravoslavné duchovní správy v Olomouci rozloučeno nikdy nebylo. *Archiv Národního památníku hrdinů Heydrichiády při českém pravoslavném chrámu sv. Cyrila a Metoděje* (dále jen ANPHH), f. Vojenská operace Anthropoid, nezpracováno, úřední osvědčení pravoslavné duchovní správy v Olomouci z 9. prosince 1946. Manželka Jiřina se po válce na Petřkovo přání, které zprostředkoval jeho spoluvězeň Jan Fiala, ucházela o vdovský a sirotčí důchod (pro dceru Jiřinu). Tamtéž, konvolut korespondence včetně prohlášení Jana Fialy vztahující se k žádosti o vyměření vdovské a sirotčí penze.
- 46 Jeho manželka Marie, roz. Klysová, byla rovněž zatčena a následně 24. října 1942 ve 12.54 hod. popravena v Mauthausenu. Jejich dcery Olga a Taťána byly umístěny na pražské Jenerálce a posléze s ostatními dětmi z popravených rodin převezeny do internačního tábora ve Svatobořicích. Osвобоzeny se dočkaly s dalšími „svatobořickými dětmi“ v Plané nad Lužnicí. Po válce vyrůstaly u svého poručníka Norberta Coufala. Zatčení se nevyhnul ani pomocný kostelník, učitel Karel Louda s manželkou Marií, roz. Ornestovou. Oba byli rovněž popraveni 24. října 1942 v Mauthausenu. Kostelníkův život ukončil smrtiční výstřel v 13.52 hod., jeho žena Marie skonala v 11.22 hod. Jejich tříletý syn Václav byl umístěn nejprve do Masarykova domu v Krči, následně putoval jako ostatní „svatobořické děti“ přes Jenerálku do Svatobořic a Plané nad Lužnicí. V květnu 1945 se jej ujal jeho strýc Otta Kocum.

Martin Jindra

obcích po celém Protektorátu byli konfrontováni se zjištěním, že oním pražským chrámem byl pravoslavný kostel sv. Cyrila a Metoděje.⁴⁷ Přícházela první perzekuční opatření. Bylo zakázáno vydávání pravoslavného *Věstníku*⁴⁸, sídelní chrám sv. Cyrila a Metoděje byl i s přílehlým farním úřadem vydrancován a uzavřen, duchovní správa pražské pravoslavné církevní obce byla znemožněna. Celá Česká pravoslavná eparchie se ocitla v mezní situaci a dostala se tak do bezprostřední blízkosti „toho, který přesaahuje náš svět a naše chápání“.

Dne 19. června 1942 učinil vладыka Gorazd poslední pokus na záchranu své církevní rodiny, když se dopisem obrátil na ministra školství a národní osvěty Emanuela Moravce: *Jako nejvyšší činitel pravoslavné církve v Čechách a na Moravě pokládám za svoji povinnost učinit tato opatření: 1. Podávám o věci, pokud je mi známa, hlášení svému nadřízenému, jeho Eminenci panu Serafimovi, pravoslavnému metropolitovi berlínskému a celého Německa. 2. Z důvodů kanonických zastavuji konání bohoslužeb v uvedeném chrámu až do rozhodnutí svého církevního představeného metropolity Serafima. 3. Svolávám Eparchiální radu pravoslavné církve v Čechách a na Moravě k mimořádné schůzi, aby jako správní orgán církve učinila opatření, jež jí podle církevní ústavy přísluší učinit, a aby vydala projev k události, s níž se církev neztotožňuje a nikdy nemůže ztotožnit, a kterou s největším rozhořčením zavrhuje a zatracuje.*

Jako nejvyšší církevní činitel v Čechách a na Moravě jsem též povinen učinit opatření, aby bylo umožněno – v zájmu veřejném i církevním – nerušené vedení duchovního úřadu farního v Praze, ježto – jak jsem se dozvěděl – oba pravoslavní duchovní vykonávající tento úřad v Praze, byli v zájmu vyšetřování případu zajištění státní policíí.

Proto činím opatření, aby podle církevní ústavy byl do Prahy ustanoven administrátor, a než se toto ustanovení uskuteční, budu neodkladně funkce (pohřby, křty) vykonávat sám.

Aby toto vykonávání duchovního úřadu farního – které jest též v naléhavém zájmu veřejném – bylo možno uskutečnit a nerušené vést, obracím se na Vás, slovně pane ministře, se zdvořilou prosbou, abyste laskavě svojí mocí ráčil se zasadit o to, aby: a/ mně, pokud se týče osobám mnou se schválením příslušných úřadů ustanovených, byl umožněn přístup do úřední místnosti duchovní správy, která se nalézá při zmíněném kostele v Resselově ulici, b/ nebo alespoň, aby příslušnými úřady a orgány byly k mým rukám vydány nejnnutnější správní pomůcky (matriční knihy a spisy vyžadující neodkladného vyřízení) a bohoslužebné předměty (roucha a jiné předměty pro nejnnutnější potřebu).⁴⁹

Vладыka, který stejnou žádost současně adresoval předsedovi protektorátní vlády a ministru vnitra, nejen že nebyl vyslyšen, ale 25. června 1942 byl sám v Horních Počernicích zatčen. K této události se váže doposud málo známá okolnost, že totiž příslušníci zatýkacího komanda v nočních hodinách – zmateni shodou příjmení – omylem nejprve vtrhli do sousedního domu rodiny Alexandra Pavlíka a až následně do

47 Denní tisk publikoval fotografie pravoslavného chrámu i nejbližšího pomocníka a podporovatele padlých parašutistů, kaplana Vladimíra Petřka. Viz Zneškodnění zločinců, kteří zavraždili SS-Obergruppenführera Heydricha. *Národní politika*, 20. června 1942, s. 1.

48 Vedle posledního červnového čísla stačila litovelská tiskárna Jan Rohleder a spol. ještě dostat do oběhu publikaci *Zbožnost a mravnost pravoslavného křesťana* vydanou v rámci edice Knižní dědictví otců.

49 ABS, f. Sbirka různých písemností (S), sign. S-465-15, dopis biskupa Gorazda adresovaný Emanuelu Moravcovi z 19. června 1942.

Česká pravoslavná církev v letech 1942–1945

vilý otce Milivoje Cvrčanina, kterou od roku 1940 využíval vладыka Gorazd (civilním jménem Matěj Pavlík). Trvalo několik hodin, než se vše vysvětlilo a Gestapo opustilo mezitím značně poničený interiér domu rodiny Alexandra Pavlíka.⁵⁰ Na to, že byl vладыka Gorazd zatčen až týden po realizaci akce „Kostel“, mohl mít vliv rovněž fakt, že Gestapo zpočátku neznalo jeho adresu, neboť nebyl v Praze policejně přihlášen.⁵¹

To již byl také vyšetřován předseda sboru starších Jan Sonnevend, pro kterého si příslušníci Gestapa došli 22. června 1942. *Tatínek s maminkou byli dne 22. 6. zatčeni a odvezeni, já nevím kam. Za žádnou cenu se nemohu dozvědět nic bližšího o nich. Jsem už zoufalá, co bych měla podniknout na jejich záchranu.*⁵² Ještě v červnu 1942 Gestapo přechodně zajistilo také oba pomocné duchovní pražské pravoslavné církevní obce Čestmíra Kráčmara⁵³ a Aloise Václava Červína.⁵⁴ V den, kdy byl zatčen vладыka Gorazd, jej do Petschkova paláce následoval také jeho věrný pražský pomocník bratr Josef Šembera s manželkou. *Sám jsem byl po 12. hod. ve svém bytě zatčen v přítomnosti příbuzných otce prof. Červína, kteří se ke mně přišli informovat, zda něco nevím o otci profesoru Červínovi. Při mém zatýkání sestra o. prof. Červína se nervově zhroutila, a když Gestapo zjistilo, že jsou to příbuzní o. prof. Červína, řekl jeden z gestapáků, že on bude propuštěn, a poslal je domů. (Otec prof. Červín se skutečně za dva dny vrátil domů.) Byl jsem ihned odvezen do Petschkova paláce a tam podroben čtyřhodinovému výslechu. Za to, že jsem s mou manželkou naživu, děkuji jen blaženému umučenému vладыkovi Gorazdovi a otci dr. Vladimíru Petříkovi, kteří ničeho o mně neprozradili. Druhý den ráno přijelo Gestapo pro veškeré věci vладыkovy a s vřhružkami zastřelením vše odvezli.*⁵⁵

- 50 Archiv pražské diecéze Církve československé husitské (APD ČČSH), f. Sbíрка orální historie, Zvukový záznam rozhovoru s Jindřiškou Polánkovou, roz. Pavlíkovou, z 26. června 2012.
- 51 Později byla zatčena také sekretářka biskupa Gorazda, Marie Gruzínová, roz. Krylová (1904–1942). V místě svého rodiště, Štěpánově, se společně se svým bratrem Aloisem, který mimo jiné vedl stavbu tamního chrámu, podílela na životě pravoslavné církevní obce. V kanceláři biskupa Gorazda pracovala od roku 1922. V roce 1932 se provdala za Vladimíra Gruzína, ale v práci pro vладыku pokračovala nadále. Mimo jiné psala jeho důvěrnou korespondenci a pomáhala mu s přepisem některých děl. Připisuje se jí podíl i na posledním vладыkově nedokončeném díle, které mělo po válce vyjít pod názvem *O život národa (Odkaz národu a církvi)*. K jejímu zatčení došlo 8. července 1942. V nepřítomnosti 29. září 1942 odsouzena k trestu smrti, který byl 24. října 1942 v 9.42 hod. v Mauthausenu vykonán. NA, f. Policejní ředitelství Praha II – prezidium (1941–1950), k. 1610, sign. 42/G-51/17; NA, f. Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor (ÚV SPB), členská přihláška Vladimíra Gruzína.
- 52 VÚA – VHA, f. 308, sign. 308-183-1, dopis Ludmily Sonnevendové, provdané Ryšavé, neznámému adresátovi z 27. června 1942. Dcera manželů Sonnevendových Ludmila se v roce 1929 provdala za chirurga MUDr. Miloslava Orta. Postupně se jim narodili tři synové: Jaroslav (1931), Jan (1933) a Pavel (1936). Po rozluce manželství syny nadále vychovával otec, čímž byli uchráněni od osudu „svatobořických dětí“. Ludmila Sonnevendová se v roce 1941 znovu provdala za úředníka Josefa Ryšavého. S druhým manželem a matkou Marií, roz. Lorekovou, byla 24. října 1942 popravena v Mauthausenu. První z rodiny byla k smrticímú výškoměru postavena matka Marie (10.22 hod.), následována dcerou (12.02 hod.) a zetěm (14.40 hod.).
- 53 Nejpodrobněji o zatčení a krátkodobém věznění Čestmíra Kráčmara viz KRÁČMAR, Čestmír G.: Ke 110. výročí narození vладыky Čestmíra. *Hlas pravoslavi*, 2005, č. 2, s. 14–17.
- 54 Více o profesoru Červínovi např. TOMŠA, R.: Vzpomínka na otce Václava Červína. *Hlas pravoslavi*, 1994, č. 3, s. 462–464.
- 55 ŠEMBERA, Josef: Jak odešel. *Hlas pravoslavi*, 1949, č. 5, s. 74. Ve své vzpomínce se pan Šembera zmiňuje o týráni vладыky Gorazda během vyšetřování.

Martin Jindra

Vyšetřováním případu pravoslavné církve byl po církevní linii pověřen Hans Mohrbeck⁵⁶ a zejména pak Kurt F. Oberhauser.⁵⁷ Tento extravagantní tajemník církevního oddělení, který se nechával fotografovat v pravoslavných bohoslužebných rouchách⁵⁸, vedl vyšetřování se vši brutalitou. Svědek Bedřich Bádelt ho po válce líčil jako člověka krutého, který bil a týral zajištěné duchovní, případně je nechal týrat svými podřízenými.⁵⁹ V podobném duchu vypovídal i Oberhauserův blízký spolupracovník Fritz Kiesewetter: *Vůči vězňům se choval stejně brutálně a troufale v každé formě a často z nich vymáhal přiznání za použití násilných prostředků. [...] Náležel k oněm lidem, kterým chybí jakýkoliv lidský cit.*⁶⁰ Přesto se po válce sám Oberhauser vyjádřil, že sice věděl o přísně důvěrném předpisu, jenž se týkal tzv. zostřeného výslechu, ale nebylo mu známo, že by byl v Petschkově paláci vůbec někdo bit či týrán (sic).⁶¹

Z jeho poválečného vyšetřování víme, že osobně vyslýchal vladyku Gorazda, faráře Čikla, kaplana Petřka a částečně i předsedu sboru starších Sonnevenda. Ze svědeckví otce Červína a vzpomínek na otce Kráčmara vyplývá, že i oni byli v době svého dočasného věznění na Pankráci Oberhauserem vyslýcháni.⁶² Týrání a ponižování ze strany dozorců a zejména vyšetřovatelů dopadalo v rozličné míře na každého ze zatčených. Přestože lidsky zažívali dny hlubokého utrpení, věděli, proč trpí.⁶³

Na konci června a celý červenec 1942 Gestapo pokračovalo v zatýkání spolupracovníků a rodinných příslušníků parašutistů z výsadků Anthropoid, Silver A, Silver B, Bioscop a Out Distance. Mezi zadrženými se ocitají další pravoslavné rodiny, jejichž členové najdou 24. října 1942 smrt v mauthausenském podzemním bunkru. Zatčen je úředník Vladimír Ort, Helena Mühlmannová, rozená Navrátilová, nebo ředitel Okresní nemocenské pojišťovny v Praze JUDr. Alexandr Miniv s manželkou Marií. Sociální demokrat Miniv z pozice své funkce pomáhal na Sonnevendovu žádost s obstaráváním potřebných dokladů a legitimací pro parašutisty vysazené v Protektorátu. Za pomoc při opatřování nezbytných pracovních knížek byl i s manželkou 3. července 1942 zatčen a následně v Mauthausenu popraven.⁶⁴

Vyšetřování se rozšiřovalo rovněž na okruh osob blízkých pravoslavné církvi a jejím zatčeným představitelům. Poválečný patriarcha CČS(H) dr. František Kovář v roce 1947 vzpomínal, jak byl právě pro své dlouholeté blízké kontakty s biskupem Gorazdem po

56 MOHRBECK, Hans (1900–?), kriminální komisař Gestapa. Do Prahy přišel až v roce 1942 a stal se zde vedoucím oddělení pro židovské, církevní a zednářské záležitosti (odd. II B). Na konci roku 1943 vystřídal Adolfa Fuchse ve vedení služebny Gestapa v Českých Budějovicích. Podle dochovaných pramenů šlo o klidného a svědomitého úředníka. Od května 1945 bylo místo jeho pobytu neznámé.

57 Více o Kurtu F. Oberhauserovi např. JINDRA, Martin: *Nepostradatelná úloha domácích podporovatelů operace Anthropoid*, s. 44.

58 Oberhauser po válce tvrdil, že nešlo o roucha z chrámu sv. Cyrila a Metoděje, nýbrž že pocházela z dobytých východních území.

59 ABS, f. Ústředna Státní bezpečnosti 1945–1948 (305), sign. 305-657-5, koncept připravovaného trestního oznámení proti Kurtu F. Oberhauserovi z 9. února 1947.

60 Tamtéž, f. MV-H, a. č. H-252/8 MV, výpověď Fritze Kiesewettera z 30. srpna 1945.

61 Tamtéž, zápis o výslechu Kurta F. Oberhausera z 26. března 1947.

62 ČERVÍN, A. V.: Tragické dny vladky Gorazda. *Hlas pravoslavi*, 1949, č. 5, s. 72. Např. KRÁČMAR, Čestmír G.: *Ke 110. výročí narození vladky Čestmíra*, s. 15.

63 Asi nejhůře vzhledem k výpovědi při soudním přeličení vyšetřování snášel otec Čikl.

64 BERGER, Oldřich: Památce chrabrých. *Právo lidu*, 17. června 1945, s. 3.

Česká pravoslavná církev v letech 1942–1945

jeho zatčení vyslýchán: *Po zatčení pravoslavného biskupa Gorazda začalo nové vyšetřování naší církve. Sám jsem byl celé dopoledne vyslýchán v bytě zemským inspektorem Wernerem, na nějž před domem čekali v autu dva gestapáci, zdali jsem byl ve styku s Gorazdem.*⁶⁵

V souladu s postupujícím vyšetřováním zahájil v polovině července tisk proti pravoslavné církvi štvavou kampaň, která se měla stát předehrou pro připravované soudní přelíčení s jejími představiteli.⁶⁶ Jen v *Národní politice* od 15. července 1942 vycházela série článků – některé z nich byly přetištěny z německy pišících listů – nesoucí výmluvné titulky: *Kostel azylem vrahů; Politická vina české pravoslavné církve; Kam zavedlo zpolitizování české pravoslavné církve? či Jaká to byla církev?* Vedle tendenčně pojatých exkurzů do dějin pravoslaví v Československu se v článkách objevovaly i nepravdivé nebo zkreslené výroky o této církvi, která byla několika pisateli označena za sektu; útoky na mateřskou církev v Srbsku a její představitele, kterým mělo být za politické ústupky zaprodáno české pravoslaví, čímž mělo dojít k potlačení pozice arcibiskupa Sawatije, nacházejícího se pod jurisdikcí Svatého synodu Cařihradské církve; či útoky na prezidenta Beneše, jehož zvláštní přízni se měla Česká pravoslavná eparchie údajně těšit.⁶⁷ Jeden z anonymních pisatelů šel ve svých vývodech dokonce tak daleko, že odhalení parašutistů spojoval s *odhalením hluboké clony, která zakrývala celé špinavé záseři éry Masarykovy a Benešovy v bývalé republice a její zhoubný a škodlivý vliv na vše. [...] Zároveň také však bylo z toho všeho patrné, kolik jedu a rozkladných i nekalých žvlů zavlékali sem legionáři ze všech států světa, neboť bez nich nebyla by tato „církev“ vznikla a nikdy by bývala nemohla samostatně existovat.*⁶⁸

Z pochopitelných důvodů nechyběly ani četné výpady proti biskupu Gorazdovi jako hlavě České pravoslavné eparchie a kaplanu Petřkovi jako hlavnímu podporovateli parašutistů ukrytých v pravoslavném chrámu.⁶⁹ Vladyka Gorazd byl obviňován, že Českou pravoslavnou eparchii vybudoval jako svůj soukromý podnik, pro který z *neznámých zdrojů dostával horentní podpory, neznámé ruce jej ochraňovaly při špinavých záležitostech a pod touto zástěrkou se výtečně dařilo celé řadě lenošících darebáků, kteří se záměrně vyhýbali jakékoliv řádné práci. [...] Komediant, probnaný až do morku kostí, licoměrný taškář, kupčik, schovávající se za pláštík křesťanství, svatouškovský pokrytec, který na jedné straně se „modlí“ za atentátníky a na druhé straně posílá dopisy a prohlášení odsuzující podlý zločin, to je*

- 65 HRDLIČKA, Jaroslav: *Život a dílo prof. Františka Kováře. Příběh patriarchy a učence*. Nakladatelství L. Marek, Brno 2007, s. 283.
- 66 Útočné články publikovaly například *Lidové noviny*, *Národní politika*, *Národní střed*, *České slovo*, *Večerní České slovo*, *Venkov*, *Arijský boj*, *Lidové listy*, *Pražský list* či *Polední list*. Z německy psaných periodik *Der neue Tag* nebo *Brünner Tagblatt*. Srov. MAREK, Pavel – BUREHA, Volodymyr: *Pravoslavní v Československu v letech 1918–1953. Příspěvek k dějinám Pravoslavné církve v českých zemích, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi*. CDK, Brno 2008, s. 182–186.
- 67 Až do schválení církevní ústavy v roce 1929 byla situace pravoslavné církve spíše opačná, a ani v následném období se u představitelů státu netěšila žádné zvláštní přízně.
- 68 Odporné dědictví Benešovo. *České slovo*, 19. srpna 1942. Citováno z NA, f. Ministerstvo zahraničních věcí (MZV) – výstřížkový archiv, k. 2466.
- 69 Aktivističtí novináři si „došlápli“ rovněž na pomocné duchovní z pražské církevní obce: *V kostele působil dále laický kněz Ing. dr. V. Červín, profesor české techniky. Ten dělal prostředníka mezi Gorazdem a bývalým králem Carolem, jakož i jeho židovskou maitresou Lupescu. Druhý laický kněz byl v civilu úředníkem pražské velkobanky a dělal spojku mezi Srby*. Viz Hnusná peleš v kostele. *Večerní České slovo*, 1. srpna 1942. Citováno z NA, f. MZV – výstřížkový archiv, k. 2466.

Martin Jindra

skutečný profil ničemu tohoto druhu.⁷⁰ Jak už naznačil autor citovaného štvavého článku, propaganda pro své záměry využila i vladykovu zabavenou korespondenci, která měla hlavu pravoslavné církve, podobně jako při následném soudním přelíčení, usvědčit z pokrytectví a farizejství: *Aby pak nasadil korunu své přetvářce, píše den po odhalení teroristů metropolitovi Serafimovi do Berlína, že si nedovele představit, že vůbec kdo „dovolil takovým vrahům vstup do kostela nebo do hrobky“, ačkoliv v dopisu současně zaslaném Úřadu říšského protektora zdůraznil zřejmě spolupachatelství svých podřízených. Obklaňuje metropolitovi svolání eparchiální rady, „aby jménem věřících vymezila stanovisko církve k ohavné hanebnosti zločinců a k zneuctění posvátného místa“. Dopis končí typickým farizejským patosem: „Vyprošuji si pro sebe a pro věřící, mně svěřené, od Vaší Eminence její svaté modlitby, děkuji za každou dobrou radu a případně také pomoc předem co nejvroucněji a zůstávám Vaší Eminenci...“⁷¹*

Invektiv nemohl být ušetřen ani kaplan Vladimír Petřek, který byl označen za učenlivého žáka svého mistra (vladyky Gorazda – pozn. autora) a „zločince“, který ukryl „teroristickou skupinu“: *Petřek neváhal ani jediný okamžik vlastnoručně zvednout desku, která uzavírala jediný příchod do hrobky pod kostelem. [...] Obstaral chlorové vápno a kbelík a pravidelně sám vlastnoručně odstraňoval výkaly. Tento zločinec informoval teroristy o všech událostech ve vnějším světě, přinášel jim časopisy a stravu a umožňoval rozhovory s jinými účastníky spiknutí. Článek vyúsťuje do příznačného zakončení, pro které byla celá štvavá kampaň zahájena: Jen ještě se namane otázka: Co si myslet o celé té církvi, v jejímž čele stál takový „biskup“ a jejíž kostel spravoval takový kaplan?⁷² Předem známá odpověď zněla: Česká církev pravoslavná ukázala, že pochyby o další její existenci jsou oprávněné.⁷³*

Zdrucující slovo na adresu pravoslavných představitelů žel zaznělo i z vlastních řad. Vzhledem k tomu, že se jedná asi o nejbolestivější a nejzávažnější dokument vypovídající o selhání jednotlivců z řad České pravoslavné eparchie, ocitují jej zde celý. Ve dnech, kdy pražští pravoslavní bratři a jejich rodiny vstupovali na svoji křížovou cestu, koncipuje dolnokounický pravoslavný kněz Josef Neruda dopis, jehož obsah zcela zapomíná na slova Písma: *Pán při mně stojí, nebudu se bát. Co mi může udělat člověk? (Žd 13,6). Dopis je adresován Emanuelu Moravcovi: Velevážený pane ministře! My, pravoslavní Čechové ve vzdálené jihomoravské obci Dolních Kounicích, dověděvše se z tisku, že ústřední český pravoslavný chrám sv. Cyrila a Metoděje v Praze stal se útočištěm a úkrytem zločineckých exponentů zvrhlé české emigrace, proklaňujeme, že se v ničem neztotožňujeme s českým pravoslavným pražským chrámem, ale stydíme se za to, že svatyně, která měla sloužit starobylé východní bohoslužbě a modlitbě k Bohu za spásu Ruské země od jha vlády antikristovy, se stala vědomě střediskem zločinných rejdů bývalé republikánsko-demokratické vlády, která neměla nikdy ani tolik pochopení pro potřeby pravoslavného lidu českého jako Říše Velkoněmecká.*

70 Varovné poučení z případu Pavlíka-Gorazda. *České slovo*, 16. července 1942. Citováno z NA, f. MZV – výstřížkový archiv, k. 3198.

71 Kostel azylem vrahů. *Národní politika*, 15. července 1942, s. 3.

72 Tamtéž.

73 FROLÍK, František: Církev v moci záškodnické politiky. *Polední list*, 17. července 1942. Citováno z NA, f. MZV – výstřížkový archiv, k. 2466.

74 NA, f. MŠ 1918–1949, k. 3914, sign. 47 VII, dopis faráře Josefa Nerudy adresovaný ministru Emanuelu Moravcovi z 24. června 1942.

Česká pravoslavná církev v letech 1942–1945

*Přijměte, pane ministře, také náš projev oddanosti k p. státnímu prezidentu dr. Emilu Háchovi a celé vládě a projev věrnosti Vůdci a Říši Velkoněmecké. Vůdci zdar!*⁷⁴

Po zatčení vладыky Gorazda se Česká pravoslavná eparchie ocitla bez svého arcipastýře. Tiha existenčně ohrožené církve ležela především na eparchiální radě a okružním protopresbyterovi Josefu Rezkovi. Ten 27. července 1942 obdržel od berlínského arcibiskupa Serafima dopis, v němž mu metropolita sděloval, že požádal protektorátní úřady o souhlas se správou České pravoslavné eparchie.⁷⁵ Jeho žádost však nebyla vyslyšena a nad pravoslavnou církví tak nadále visel Damoklův meč v podobě rozpuštění. Zneklidnění bylo patrné mezi duchovenstvem i věřícími v církevních obcích. V reakci na šířící se znepokojivé zprávy o budoucnosti eparchie se 23. července 1942 vydal do Prahy tajemník eparchiální rady Antonín Jiří Novák. Setkal se zde s dr. Vladimírem Gruzínem, který mu referoval o zatčení vладыky Gorazda a dalších pravoslavných duchovních i laiků včetně své manželky. Nejistota přetrvávala. Mlčení prolomil koncem srpna tajemník eparchiální rady Bohumír Cyprián Lochman. V dopise adresovaném samotnému předsedovi protektorátní vlády Jaroslavu Krejčímu se dotazoval na osud vладыky Gorazda, o kterém neměla eparchiální kancelář v Řimicích od konce června žádné zprávy. Současně žádal o vydání rozhodnutí příslušných státních orgánů ve věci zastupování zatčeného biskupa při vedení a správě eparchie. V neposlední řadě v žádosti doslova prosil o poskytnutí dotace na rok 1942, aby mohl být udržen chod nemajetné eparchie.⁷⁶ Odpovědi se z pochopitelných důvodů nedočkal; přípravy na soudní proces s pravoslavnými ochránci parašutistů byly již v plném proudu.

Nezvaní hosté na scéně

Otázka výhledu České pravoslavné eparchie neležela na srdci pouze jejím představitelům a věřícím. Kritické situace a sílícího tlaku na pravoslavnou církev se snažily využít některé osoby stojící mimo její strukturu ve vlastní prospěch. Zájem o další existenci pravoslavi v té době rovněž projevovali jednotlivci zabývající se vztahem státu a církvi. Už 15. července 1942 obdržel ministr školství a národní osvěty Emanuel Moravec dopis od profesora církevního práva brněnské právnické fakulty JUDr. Rudolfa Wiera, který se ve svých dílech dlouhodobě věnoval ochraně náboženské svobody a podmínkám uznávání náboženských společností v Československu. Tento žák profesora Josefa Vacka ve svém přípisu poukázal na údajně právnicky pochybné konstituování pravoslavné církve pod jurisdikcí srbského patriarchátu. Tímto krokem, který měl podle pisatele politické pozadí, byl odstraněn arcibiskup Sawatij, jehož místo zaujal Gorazd-Pavlik. Přestože se pisatel domnívá, že uznání obou směrů bylo z hlediska státního práva pochybné, z pohledu církevního práva se mu konstituování směru Sawatijova zdá nesporně správnější. Proto vynesl na ministra požadavek, aby *laskavě obrátil svůj zřetel k restituování směru cařihradského nebo alespoň k revizi autorizace směru srbského*. Za zvláštní zmínku stojí důvody, které ho k napsání dopisu vedly, i slova,

75 NOVÁK, Antonín Jiří: *Před třiceti léty*, s. 103.

76 NA, f. MŠ 1918–1949, k. 3911, sign. 47 VII, dopis B. C. Lochmana adresovaný předsedovi vlády Jaroslavu Krejčímu z 28. srpna 1942.

Martin Jindra

jimiž jej zakončil: *Dovoluji si jen zdůraznit, že mě k tomuto kroku vede jen vlastenecká povinnost Čecha, který jako římský katolík nemá naprosto zájmu na převaze toho neb onoho směru v církvi pravoslavné. Zároveň dovoluji si jako profesor církevního práva české univerzity v Brně nabídnout své skromné síly odborné v řešení této záležitosti. Znamenám se Vám, slouutný pane ministře, v nejhlubší úctě a s pozdravem Vlasti zdar!*⁷⁷ Na vznesenou žádost obdržel profesor Wierer z ministerstva zamítavou odpověď s tím, že mu nepřísluší, *aby podporovalo určitý církevní směr na úkor jiného nebo naopak. Ostatně lze v dohledné době očekávat zásadní rozhodnutí o otázce pravoslavné církve v protektorátu.*⁷⁸ Jak vidno, příslušné kruhy měly již v té době o osudu pravoslavné církve poměrně jasnou představu.

Jen o pět dní později obdrželi ministři školství a národní osvěty a vnitra další přípis. V něm ústy svého předsedy B. Kmena Árijská společnost v Čechách a na Moravě intervenovala ve prospěch svého člena, pravoslavného duchovního Antonína A. Hanouska, který se ucházel o pověření vedením pravoslavné duchovní správy v Protektorátu. Svoji žádost měl v rámci cañihradské jurisdikce vysvěcený Antonín A. Hanousek na Úřad říšského protektora podat 9. července 1942. Svým soukmenovcem byl vykreslen jako oběť arcibiskupa Sawatije i biskupa Gorazda, na jejichž Říši nepřátelské postoje i smýšlení během trvání Protektorátu prý opakovaně, ale marně poukazoval. Svoji písemnou intervenci předseda Árijské společnosti v Čechách a na Moravě podepřel následujícími fakty: 1. *O. Antonín A. Hanousek jest starým osvědčeným pravicovým pracovníkem persekvovaným Benešovým režimem a existenčně poškozeným.* 2. *Dále jest Antonín A. Hanousek naprosto spolehlivým a nadšeným průkopníkem nové Evropy, což dokázal i tím, že se před časem dobrovolně přihlásil jako voják do řad hrdinné německé armády a těžce nesl své odmítnutí. Rovněž v jeho prospěch mluví i ta skutečnost, že jest dobrým znalcem církevních poměrů v Čechách a na Moravě a zná mentalitu českého lidu, takže by mohl z církevní katedry působit jistě s nemalým prospěchem na převýchově českého lidu odpovídající novým řádům Evropy.* 3. *Budova chrámu sv. Karla Boromejského jest vzácné dílo německých rukou a plně si zaslouží své znovuzřízení a navrácení určení, pro které v 18. století byla postavena. Tomuto znovuzřízení vyhovuje právě návrh, který členem naší rady Úřadu pana říšského protektora byl podán. Úřadu na znovuzřízení chrámu a jeho příslušenství rádi ponесou zajisté příslušníci pravoslavné církve. Pro ten případ, že povolání činitelé mají v úmyslu s chrámem disponovat jinak, musela by se ovšem církev spokojit s řešením náhradním, jaké by jí bylo nabídnuto.* 4. *Potvrzením důvěry, již se Antonín A. Hanousek těší z německé strany, jest jistě ta skutečnost, že byl poctěn věnováním obrazu vůdce a říšského kancléře Adolfa Hitlera s jeho vlastnoručním podpisem, kterýžto obraz mu byl v roce 1939 předán slavnostně na německém velvyslanectví v Praze jeho Excelencí p. hrabětem Ackelmannem.*⁷⁹ V závěru svého dopisu vyslovil předseda Kmen názor, že Antonín A. Hanousek je snad jediným duchovním, který má potřebný rozhled, vzácnou píli, novevropskou orientaci i pevnou ruku, aby do pra-

77 NA, f. Emanuel Moravec (39), k. 58, sign. 39-1/628, dopis Rudolfa Wierera adresovaný ministru Emanuelu Moravcovi z 15. července 1942.

78 Tamtéž, dopis odeslaný 3. srpna 1942 z ministerstva školství a národní osvěty profesoru Rudolfu Wiererovi.

79 NA, f. MŠ 1918–1949, k. 3911, sign. 47 VII, dopis předsedy Árijské společnosti B. Kmene adresovaný ministrům školství a národní osvěty a vnitra z 20. července 1942.

Česká pravoslavná církev v letech 1942–1945

pravoslavné církve vnesl kázeň a usměrnění, jehož nezbytně potřebuje. Jeho jmenováním tak měla být pravoslavná církev navracena ke svému křesťanskému poslání.

Poslední pokus o ovládnutí České pravoslavné eparchie přišel už po jejím rozpuštění v květnu 1943 od kněze pravoslavné církve na území Německa Franze Benedikta Paula. Zmiňovaný farář byl od roku 1932 členem NSDAP. Ve své žádosti, kterou směřoval Úřadu říšského protektora, deklaroval především oddanost vůdci a myšlenkám národního socialismu: *Slibuji, že budu jako nástupce biskupa Gorazda, jako Němec a jako člen NSDAP propagovat stranicko-politický a propagandistický mentálně-náboženský postoj kléru a věřících slovem i písmem a budu usilovat o církevní vedení k požeňování Čechům a tím celému lidstvu ve smyslu národně-socialistického světového názoru, k čemuž samozřejmě žádám vaši plnou podporu. Zde je dán úkol duchovní péči – pokud možno s duchovními německé krve a německé národnosti a německého ducha – přeměnit ducha a srdce lidí, přeměnit špatné základy, které jim byly dány, a vyškolit množství pionýrů. Z této práce vzejde síla, kterou tam potřebujeme k nastolení míru, aby byla splněna Vaše mise. Byl bych šťasten, kdybych mohl prostřednictvím mého církevního postavení malým dílem k tomu přispět, k čemuž mně můžete dopomoci. Po Vašem schválení mně nebude zatěžko obdržet biskupské svěcení. Vše leží tedy ve Vašich rukách, požeňování i prokletí.*⁸⁰ Žádný z pomyslých supů na svoji kořist v podobě České pravoslavné eparchie ale nakonec nedosáhl. Nejvyšší nacističtí představitelé pro ni měli připraven jiný scénář, který začali reálně naplňovat již v září 1942.

V lásce smrt ztrácí svou hrůzu

Ve čtvrtek 3. září 1942 se v zasedací síni Petschkova paláce konalo mimořádné veřejné přelíčení stanného soudu s biskupem Gorazdem, farářem Aloisem Václavem Čiklem, kaplanem Vladimírem Petřkem a předsedou sboru starších pražské církevní obce Janem Sonnevendem. Soudu byla přikládána velká důležitost, o čemž svědčí i fakt, že ho v polovině srpna 1942 schválil sám vůdce Adolf Hitler.⁸¹ Proces měl kromě usvědčení pravoslavných představitelů posloužit také jako propagandistická akce proti londýnské exilové vládě v čele s prezidentem Benešem – současně ale neměli být exkulpani Češi. Za tím účelem měl být do Protektorátu vyslán schopný propagandista, což se ale nakonec nestalo.⁸²

Trvání celého přelíčení bylo plánováno maximálně na jeden den. Nahrávací zařízení, kterým byl pořizován zvukový záznam⁸³, se spustilo přesně ve 14 hodin. Za před-

80 Tamtéž, f. Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě, Praha, k. 93, inv. č. 1737, sign. 109-4/1492, žádost F. B. Paula adresovaná zastupujícím říšskému protektorovi Kurtu Daluegoví z 31. května 1943. (Za pomoc s překladem děkuji ThDr. Mírcě Stupkové, ThD.)

81 ŠUSTEK, Vojtěch: *Atentát na Reinharda Heydricha a druhé stanné právo na území tzv. protektorátu Čechy a Morava. Edice historických dokumentů*, sv. 3, dokument č. IV/106. (Publikace je doposud v tisku. Autorovi děkuji za poskytnutí rukopisu.) Ohledně výše trestu se od počátku počítalo s vynesením rozsudků smrti nad všemi čtyřmi obžalovanými.

82 Za Úřad říšského protektora přípravy procesu koordinoval vedoucí kulturně-politického oddělení Martin Paul Wolf.

83 Záznam byl pořizován na gramofonové desky a následně přepisován. Srov. ABS, f. MV-H, a. č. H-252/8 MV, výpověď Fritze Kiesewettera z 30. srpna 1945.

Martin Jindra

sedu stanného soudu byl vybrán šéf pražské řídicí úřadovny Gestapa Hans Ulrich Geschke, jako přísedící jeho zástupce JUDr. Josef Witiska a kriminální komisař Heinz Pannwitz, žalobu zastupoval vedoucí kontrarozvědného oddělení téže úřadovny Wilhelm Schultze. Mezi pečlivě zvoleným obecenstvem se nacházeli zástupci německy i česky píšícího tisku včetně Jiřího Zavřela (*Národní politika*), Karla Wernera (*Polední list*), Vladimíra Krychtálka (*Večer*), Jana Scheinosta (*Lidové listy*), dr. Jaroslava Křemena (*A-Zet*), Rudolfa Hudce (*Lidové noviny*) či Vladimíra Ryby (*Národní práce*). Na příkaz říšského ministra propagandy Josepha Goebbelse z Berlína přicestoval zástupce jeho ministerstva Voght, na kterého měl proces údajně učinit silný dojem.⁸⁴

Po úvodní řeči předsedy Geschkeho se slova ujal žalobce, následovaly výslechy obviněných v pořadí Sonnevend, Petřek, Gorazd a Číkl. V jejich průběhu byli obžalovaní v případě potřeby vzájemně konfrontováni, Petřkův výslech byl přerušen výpověďmi obou kostelníků a Anny Malinové a Marie Kovárníkové.⁸⁵ Během výslechu biskupa Gorazda propaganda pro své záměry využila i jeho zabavenou korespondenci. Jako poslední předstoupil před soudní tribunál farář Číkl, který jako jediný z obžalovaných požádal o překlad tlumočnicka.⁸⁶ I přes důkladnou přípravu procesu musel nakonec žalobce konstatovat, že obvinění nepřiznali víc, než k čemu byli donuceni na základě faktů, které byly Gestapu známy. Zvláště dr. Petřek vypovídal vyhybavě a v některých případech výpověď zcela odmítl.⁸⁷ Držel se tak svého výroku, že přízná jen to, co mu bude s určitostí prokázáno.

Po skončení výslechů navrhl žalobce všem obžalovaným trest smrti. Před pátou hodinou se soud odebral k poradě. Očekávaný a předem plánovaný rozsudek byl vyneseno před půl šestou: *Obžalovaní předseda rady starších české pravoslavné církve srbského vyznání Sonnevend, biskup této církve Gorazd-Pavlík, kaplan Petřek a farář Číkl odsuzují se podle nařízení říšského protektora v Čechách a na Moravě o vyhlášení civilního výjimečného stavu k smrti. Jejich jmění se zabavuje.*⁸⁸ Obžalovaní přijali rozsudek bez překvapení a celé přelíčení bylo zakončeno krátkým odůvodněním rozsudku.

Průběh procesu byl z německé strany hodnocen většinou kladně. Kromě méně významných výtek, jako byla nedostatečně zvládnutá práce překladatele, se objevila jen jedna významnější připomínka, a to že obžalovaní nebyli ještě ve vazbě dostatečně „vyškoleni pro spoluhrů“.⁸⁹ Protektorátní i celoříšská veřejnost se o výsledku procesu

84 ŠUSTEK, Vojtěch: *Atentát na Reinharda Heydricha a druhé stanné právo na území tzv. protektorátu Čechy a Morava*, sv. 3, dokument č. IV/116.

85 Možnost vyslechnout i třetí z přítomných žen, Ludmilu Soukupovou, roz. Kovárníkovou, soud již považoval za nadbytečné.

86 Práce tlumočnicka, který kromě otce Číkla překládal také výpovědi obou svědkyň, byla v rámci hodnocení procesu silně kritizována. Tlumočnick měl často nesprávně nebo jen obecně překládat, svévolně pokládal obžalovaným otázky, sám rozšiřoval dotazy předsedy soudu a tím předjímal průběh soudního líčení. Více viz ŠUSTEK, Vojtěch: *Atentát na Reinharda Heydricha a druhé stanné právo na území tzv. protektorátu Čechy a Morava*, sv. 3, dokument č. III/45.

87 Soud nad přechovávači vrahů. Kněží ve službách zločinu. *Nedělní list*, 6. září 1942, s. 2–4; ZAVŘEL, Jiří: Pomocníci atentátníků na gen. Heydricha před stanným soudem. *Národní politika*, 6. září 1942, s. 1–3. Srov. ŽÍŽKA, Jaroslav: Pražský atentát. *Večerní Praha*, 25. a 26. července 1977, s. 4.

88 *Soud nad přechovávači vrahů*, s. 4.

89 ŠUSTEK, Vojtěch: *Atentát na Reinharda Heydricha a druhé stanné právo na území tzv. protektorátu Čechy a Morava*, sv. 3, dokument č. III/45.

Česká pravoslavná církev v letech 1942–1945

dozvěděla prostřednictvím oficiální úřední zprávy, jejíž konečné znění schválil ministr propagandy Goebbels. Vlastní zpravodajství o průběhu procesu přinesly česky i německy psané listy v nedělním tisku 6. září 1942. Některé z nich, jako třeba *Arijský boj*, pokračovaly v psaní útočných článků i v průběhu měsíce září.⁹⁰

Vladyka Gorazd, farář Číkl a předseda sboru starších pražské církevní obce Sonnevend byli v Praze-Kobylisích zastřeleni 4. září 1942 v 14.00 hodin, kaplan Vladimír Petřek byl popraven o den později ve 12.00 hodin.

Rozsudek i veškeré okolnosti, které jej doprovázely, se negativně odrážely v životě pravoslavných církevních obcí. Už několik dní po popravě započaly v některých z nich, v Táboře, v Praze a hlavně v Tovačově, kde předseda církevní obce Masařík obešel všechny příslušníky a přepsal je do římskokatolické církve, výstupové akce.⁹¹ Jinde, jako například v Řimicích, naopak sloužil tajemník eparchiální rady Bohumír Cyprián Lochman za popravené bratry vzpomínkovou liturgií. Stejnou vnitřní pevnost tento kněz prokázal i během věznění v Olomouci. Když po jednom z výsledků, po kterém byli pravoslavní kněží vyšetřovateli napadeni, že se na cele modlí za vladyku Gorazda, vznikla mezi nimi rozepře ohledně setrvávání v modlitební bdělosti za popravené a pronásledované bratry, na rozdíl od některých svých méně statečných kolegů neustoupil nátlaku a hájil nezastupitelnost modlitby ve smyslu: *Učiniť nás modlitebníky, kteří se ujímají břemen druhých a tak v Tobě oslavují Otce i Syna navěky*. Každý se zkrátka s krutou a drásající skutečností vyrovnával, jak dovedl.

V předvečer svátku sv. Václava 27. září 1942, tedy přesně rok po jmenování Reinharda Heydricha zastupujícím říšským protektorem v Čechách a na Moravě, informoval denní tisk o nařízení jeho nástupce Kurta Daluega, kterým byla rozpuštěna Česko-pravoslavná náboženská obec (církev) srbské a cařihradské jurisdikce, zakázána veškerá její další činnost a zabaveno její jmění.⁹² *Říšský protektor v Čechách a na Moravě učinil na podkladě § 13 nařízení o vybudování správy a o německé bezpečnostní policii v Čechách a na Moravě ze dne 1. září 1939 toto opatření: Česko-pravoslavné náboženské obce (církev) srbské a cařihradské jurisdikce v Protektorátu Čechy a Morava se tímto rozpouštějí. Každá další činnost v těchto náboženských obcích (církvích) a pro ně se zakazuje. Jména těchto náboženských obcí (církví) se ve smyslu § 2 nařízení o zabavování jmění v Protektorátu Čechy a Morava ze dne 4. října 1939 zabavuje a může být, pokud Říšský protektor v Čechách a na Moravě neučiní jiné opatření, zabráno tajnou státní policií ve prospěch Říše. Toto opatření nabyvá účinnosti vyhlášením v denním tisku.*⁹³ O tomto nařízení, kterým byla de facto zrušena církevní ústava a zakázána činnost České pravoslavné eparchie, už se většina pravoslavných duchovních i někteří laičtí představitelé církevních obcí dozvěděli ve vězeňských celách. Symbolicky přišlo krátce po svátku Povýšení svatého Kříže (14. září), kdy si pravoslavní křesťané připomínají nejčistší utrpení Krista, jenž byl na kříži povýšen.

90 NOVÁK, Rudolf: Jan Sonnevend – ubytovatel vrahů. *Arijský boj*, 19. září 1942.

91 NOVÁK, Antonín Jiří: *Před třiceti léty*, s. 104.

92 Opatření říšského protektora v Čechách a na Moravě. *Národní politika*, 27. září 1942, s. 2.

93 *NA*, f. MŠ 1918–1949, k. 3911, sign. 47 VII, výnos zastupujícího říšského protektora Kurta Daluega z 18. září 1942.

Martin Jindra

Hromadné zatýkání a nucené pracovní nasazení

Rozsáhlá zatýkací akce namířená proti pravoslavným duchovním a vybraným laickým představitelům církevních obcí byla spuštěna 26. září 1942. Již předešlého dne navštívilo Gestapo sídlo eparchiální rady v Řimicích a nařídilo přítomným úředníkům přes noc vypracovat soupis veškerého církevního majetku.⁹⁴

V sobotu dopoledne 26. září 1942 přijelo Gestapo znovu. Všichni úředníci eparchiální rady byli vyslýcháni, Gestapo provádělo evidenci a zabavování majetku. Všichni duchovní působící při eparchiální radě byli zatčeni. Jen stěží se podařilo od stejného osudu uchránit laické funkcionáře římské církevní obce. V odpoledních hodinách byli do přistaveného policejního autobusu naloženi otcové Bohumír Cyprián Lochman, Antonín Jiří Novák, Bohumír Axman a Rudolf Vladimír Hacar. Společně s nimi byl ještě odvezen eparchiální manipulants Josef Smékal. Autobus odjížděl směrem na Bouzov a Střemeničko, kde byli přibráni penzionovaný duchovní ze Savína Alois V. Šnoflák, Jan a František Satorovi (jednatel a předseda filiální církevní obce v Střemeničku) a kostelník Josef Mlčoch. Při poslední zastávce ve Vilémově u Litovle mezi zatčené přibylí farář JUDr. Václav Zdražila a laičtí funkcionáři Hynek Hrazdil (předseda sboru starších), Alois Grézl (pokladník církevní obce), Josef Janeček (chrámový starosta) a vilémovský kostelník František Zatloukal.⁹⁵

Paralelně probíhalo zatýkání i v ostatních církevních obcích. Již podruhé byl zatčen otec Vsevolod Kolomacký – poprvé jej Gestapo zatkl již 12. září 1942 v Olomouci. V Chudobíně byli zajištěni farář Otakar Rostislav Hoffmann a osmnáctiletý kostelník a žalmista Oldřich Arnoš. Byli převezeni na četnickou stanici do Litovle, kde k nim zakrátko přibyl sbormistr Anotnín Kuchař a pokladník sboru starších František Koupil. Ten však byl po předání pokladní hotovosti církevní obce propuštěn. Ze Štěpánova Gestapo odvezlo faráře Jaroslava Deutsche a zednického mistra a stavitele místního chrámu sv. Prokopa Sázavského Aloise Kryla.⁹⁶ V olomoucké věznici už na ně ve světnici č. 31, do které byli pravoslavní duchovní a laici společně umístěni, čekali moravský protopresbyter otec Josef Rezek, pomocní duchovní Jan Václav Šedivý, otec Vasil Danišek a olomoučtí laičtí činovníci, jednatel sboru starších Otakar Sedlák se sbormistrem dr. Jaromírem Stratilem⁹⁷, který byl i vzhledem ke své výborné znalosti německého jazyka vybrán za velitele světnice.

Do brněnských Kounicových kolejí a věznice Pod Kaštany byli umístěni dolnokounický farář Josef Neruda a předseda místního sboru starších, ruský legionář Sergej Knotek, stejně jako brněnský otec duchovní Karel Jaroslav Rosák a předseda sboru starších v Brně František Petržilka. Osudného 26. září 1942 byl v Přerově rovněž zatčen otec Bohumil Švec, v Táboře otec Vít Abrahám, v Opatově otec Josef Leix-

94 NOVÁK, Antonín Jiří: Cesta na Golgotu. Z okupačního deníku kněze. *Pravoslavný kalendář 1982*. Pravoslavná církev v Československu v Církevním nakladatelství, Bratislava 1981, s. 88.

95 Srov. *Kronika pravoslavné církevní obce v Řimicích*, 1942, s. 152. V kronice je chybně uvedeno datum zatýkací akce 25. září 1942, ve skutečnosti proběhla o den později.

96 Srov. *Kronika pravoslavné církevní obce v Chudobíně*, 1942, s. 89–90.

97 ABS, f. Odbor politického zpravodajství MV 1945–1948 (2M), k. 658, svazek č. 13471, s. 242.

Česká pravoslavná církev v letech 1942–1945

ner a ve svém domě v Podklášteří pokladník třebečské církevní obce Jan Novotný. Oba posledně jmenovaní byli převezeni do věznice v Jihlavě.⁹⁸

Zatýkáni duchovních a funkcionářů církevních obcí stejně jako rabování kanceláří duchovní správy a pravoslavných chrámů, zabavování finanční hotovosti, cenností, písemností, literatury, matrik a úředních spisů probíhalo napříč Protektorátem obdobným způsobem. Takto jej popsal brněnský otec Rosák: *25. září na druhou hodinu odpolední pozvalo si Gestapo otce Rosáka a předsedu br. Petržilku do chrámu. S klobouky na hlavách, s hořící cigaretou v ústech proslídili gestapáci pochopové celý chrám, až konečně se vrhli k prestolu, kde nečistýma rukama zneuctili evangelium, svatý kříž, darochranitelnicí, v níž byly připraveny sv. tajiny. Kramářsky obmatávali a oceňovali naše roucha odbruňující je z prestolu, a tak postupně zneuctili celý chrám. Poručili vydat matriky a ostatní úřední knihy (kronika tato byla zatajena a přes válku ukryta) a teprve potom cynicky oznámili, že výnosem takzvaného rajchsprotektora se česká církev pravoslavná zakazuje, rozpouští a její majetek propadá ve prospěch říše.*

Odebrali klíče od církevního sejfu v Zemské bance pro Moravu v Brně a zabavili celý jeho obsah s nejdůležitějšími listinami, účetními doklady, plány chrámu, cennými papíry. Odebrali klíče od chrámu a pozvali otce i br. předsedu na příští den na právnickou fakultu (sídlo Gestapa) k výslechu. Večer téhož dne oba uvěznil, otce v barácích Pod Kaštany, br. předsedu v Kounicových kolejích.⁹⁹

Nejvíce zástupců pravoslavné církve – celkem 24¹⁰⁰ – věznili v Olomouci. Větší část laiků byla v průběhu několika dnů, maximálně týdnů, z olomouckého vězení propuštěna. Na nucené práce byli naopak prokazatelně odesláni Josef Smékal, Josef Mlčoch, František Zatloukal, Oldřich Arnoš, Otakar Sedlák a dr. Jaromír Stratil.¹⁰¹ Násilně oholení duchovní a zbylí činovníci církevních obcí v obavách očekávali, zda nebudou transportováni do koncentračních táborů nebo popraveni. Konečný verdikt nakonec zněl: nucené pracovní nasazení v Říši. *Hrozná nejistota: co s námi bude? byla proměněna v radost, když jednoho večera o 9. hod. přišel vězeňský lékař a počal nás prohlížet, zda jsme schopni pro práce v Říši. Byli jsme uznáni všichni. A tak náš kostelník br. Oldřich Arnoš byl jako jeden z prvních poslán na práci do Enzesfeldu v Rakousku. Chudák, v pracovních modrákách cestoval do Rakouska!¹⁰²*

Přestože historiografie zabývající se dějinami pravoslavné církve v době okupace doposud převážně uvádí, že všichni duchovní byli po rozpuštění církve posláni na nucené práce do Říše – o laicích se literatura téměř nezmiňuje –, širším sběrem a hlubší heuristikou pramenů lze dojít k mnohem konkrétnějším závěrům, které vyvracejí tento po desetiletí opakovaný mýtus.¹⁰³ Jak jsem již nastínil, větší část pravoslavných kněží byla skutečně uvězněna a poté pracovní nuceně nasazena, ale jen menší část z nich

98 Podrobný popis zatýkácí akce z 26. září 1942 včetně osudů konkrétních postižených a perzekvovaných osob byl poprvé publikován v textu JINDRA, Martin: Spravedliví musí trpět. Dopady operace Anthro-poid zejména na moravskou část České pravoslavné eparchie. *Paměť a dějiny*, 2014, roč. 8, č. 2, s. 25–36.

99 *Kronika pravoslavné církevní obce v Brně*, zápis z 25. a 26. září 1942 (nestránkováno).

100 Srov. NOVÁK, Antonín Jiří: *Cesta na Golgotu*, s. 89.

101 Z laiků vězněných mimo Olomouc nebyl propuštěn třebečský pokladník Jan Novotný, u kterého Gestapo našlo ilegální letáky.

102 *Kronika pravoslavné církevní obce v Chudobíně*, 1942, s. 91.

103 Podobný nečernobílý pohled lze uplatnit i v případě dalších klíčových momentů válečných dějin pravoslavné církve, například při hodnocení průběhu jednání s arcibiskupem Serafimem ohledně

Martin Jindra

až do dubna či května 1945. Do té doby byli prokazatelně pracovníě nuceně nasazeni jen Antonín Jiří Novák, Karel Jaroslav Rosák a Václav Zdražila. Ostatní kněží se zejména ze zdravotních důvodů vraceli domů již dříve. Z celkem 13 pracovníě nuceně nasazených duchovních se 1 domů vrátil již v roce 1942 (Vsevolod Kolomacký), 3 v roce 1943 (Bohumír Axman, Otakar Rostislav Hoffmann, Bohumír Cyprián Lochman), 3 v roce 1944 (Jaroslav Deutsch, Rudolf Vladimír Hačar, Josef Leixner) a 4 v roce 1945 (Antonín Jiří Novák, Karel Jaroslav Rosák, Bohumil Švec, Václav Zdražila).¹⁰⁴

Na nucené práce nebyl po propuštění z vězení odeslán ani jeden ze tří výpomocných duchovních (otcové Šedivý, Červín a Kráčmar), pracovnímu nasazení se s největší pravděpodobností vyhnul rovněž penzionovaný kněz František Sáva Roubíček, který od jara 1940, kdy sám opustil zlínskou církevní obec, aktivně ve službách eparchie nepůsobil.¹⁰⁵ Otcové Josef Neruda a Alois V. Šnoflák nejen že byli krátce po zatčení opět propuštění, ale jejich jednání a postoje během nacistické okupace je po osvobození přivedly až před tribunál Mimořádného lidového soudu a následně do vězení.

Na druhou stranu je v této souvislosti zcela opomíjena perzekuce funkcionářů církevních obcí, z nichž třebíčský pokladník Jan Novotný zemřel 26. listopadu 1942 přímo v brněnském vězení a střemenický kostelník Josef Mlčoch v důsledku nuceného nasazení nešťastně zahynul.¹⁰⁶ Přitom laická složka měla ve struktuře a zřízení pravoslavné církve nezastupitelnou roli. Laičtí činovníci prostřednictvím sborů starších zajišťovali správu církevních obcí (vyjma duchovních záležitostí, které přináležely kněžím). Zastoupením v eparchiálním shromáždění i eparchiální radě (podíl laiků byl dvoutřetinový) měli rovněž značný vliv na správu a chod celé eparchie.¹⁰⁷

Obnova České pravoslavné eparchie

Nově nabytá svoboda umožnila České pravoslavné eparchii obnovit svoji činnost, která byla v září 1942 násilně přerušena.¹⁰⁸ Na řadě míst začaly církevní obce hned v květnu 1945 uvádět pravoslavné chrámy a duchovní správu do původního stavu před rozpuštěním, mezi věřícími se organizovaly finanční sbírky. K 9. květnu 1945 je datován oběžník rozeslaný všem duchovním správám z kanceláře eparchiální rady, v němž jsou duchovní i věřící vybízeni k otevření a vyčištění chrámů, vykonání důkřvdání za obnovu Československa a obstarání bohoslužebných předmětů a rouch,

jurisdikce či při pohledu na zcela odlišné role Sonneveda, Petřka, Čikla, Gorazda a dalších při podpoře a ukrývání parašutistů. Ta mimo jiné vyplývala z rozdílného postavení a s tím i spojené zodpovědnosti jednotlivých aktérů.

104 U dvou duchovních, olomouckého Josefa Rezka a tábořského Víta Abraháma, se doposud nepodařilo zjistit přesné datum jejich návratu z nuceného nasazení. Zatím víme, že otec Rezek se vrátil nejpozději v prosinci 1944 a otec Abrahám po osvobození pracoval v Táboře jako úředník v družstevní mlékárně.

105 *Archiv Olomoucko-brněnské eparchie pravoslavné církve v českých zemích* (dále jen APC Olomouc), f. Pravoslavná církev v době okupace, nezpracováno, dopis biskupa Gorazda adresovaný tajemníkovi eparchiální rady B. C. Lochmanovi z 1. dubna 1940.

106 Více JINDRA, Martin: *Spravedliví musí trpět*, s. 31.

107 Srov. NA, f. MŠ 1918–1949, k. 3911, sign. 47 VII, text Ústavy České pravoslavné eparchie z roku 1929.

108 O kontinuitě bohoslužebného života České pravoslavné eparchie po jejím rozpuštění a pomoci některých bratrských církví více JINDRA, Martin: *Spravedliví musí trpět*, s. 32–35.

Česká pravoslavná církev v letech 1942–1945

aby mohla být opět sloužena svatá liturgie. Současně neměly církevní obce zapomenout na vykonání panychidy za biskupa Gorazda a všechny během války popravené a umučené bratry a sestry.¹⁰⁹ Záhy byl do jednotlivých církevních obcí doručen dekret o neplatnosti rozpuštění České pravoslavné eparchie.

V neděli 13. května 1945 byla v řadě obcí (Chudobín, Olomouc, Praha, Štěpánov, Řimice) opět sloužena svatá liturgie či pobožnost. *Již první neděli v osvobozené vlasti jsme sloužili za účasti pěveckého sboru na nádvoří před chrámem sv. liturgii, jež se od té doby slouží pravidelně každou neděli a svátek o 10. hodině. [...] Podařilo se nám získat zpět některé předměty odcizené gestapem nám i venkovským obcím. Rovněž jsme zahájili příslušná jednání s ministerstvem zahraničí o vrácení našeho majetku zavlčeného Němci do amerického pásma v Německu. Kryptu, jež byla dějištěm událostí pro národ tak významných, jsme učinili přístupnou veřejnosti. [...] Z archivu země České i z gestapa jsme vyzvedli naše matriky, a to i pro ostatní obce. Ve druhé schůzi sboru starších učinil důvěrný přítel bl. vladkygy Gorazda, šéfredaktor Alois Krejčí, neobyčejně zajímavý projev o vladkygově revoluční činnosti. Tato přednáška byla otištěna v brožuře námi vydané „Velký čin malé církve“, jež obsahuje ještě doposud nikde neotiskuté vylíčení ostatních událostí v r. 1942 a seznam všech popravených v souvislosti s ukryváním národních mstitelů.¹¹⁰*

Z článku o organizaci náboženského života v pražské pravoslavné církevní obci¹¹¹ se dozvídáme o objevení některých bohoslužebných předmětů zkonfiskovaných v chrámu sv. Cyrila a Metoděje. Když věřící v čele s chrámovým starostou Josefem Šemberou 10. května 1945 poprvé vstoupili do chrámu, byl naplněn do několikametrové výše lavicemi. Svatý prestol, roucha, svíce a celé bohoslužebné zařízení včetně bohoslužebných knih bylo uloupeno nebo rozšlapáno. Po celém chrámu, kanceláři i v přilehlých bytech byly rozházeny úřední spisy, literatura, roztrhané matrace, sláma a sklo z rozštířených oken. Ikonostas, kůr i chrámová klenba byly poškozeny střelbou. Dlažbu a hlavní vchod do krypty poničily vybuchlé nálože. První bohoslužby po osvobození Prahy tak musely být ještě slouženy před chrámem, ale na začátku července se podařilo dokončit opravy ikonostasu a bohoslužby se mohly konat již přímo v chrámu.

Právě v té době se na duchovní správu pražské pravoslavné církevní obce obrátil bývalý zaměstnanec hospodářského oddělení pražského Gestapa Arkadij Lodr se skvělou zprávou. Podařilo se mu totiž z policejního skladu odnést a uschovat několik cenných pravoslavných předmětů, z nichž některé patřily vladkykovi Gorazdovi. Konkrétně se jednalo o stříbrný kříž se smaltovanou vložkou Krista na kříži a stříbrným řetězem, stříbrný tabernákl, dózu pro poslední pomazání, ruční kříž ze dřeva a kovu, pečetítko a kovové razítko duchovní správy. Zabavené věci byly uskladněny v Praze II, Bredovské ulici 21. Kromě zlatých a stříbrných předmětů byl veškerý kovový inventář pražského chrámu sv. Cyrila a Metoděje prodán firmě zabývající se sběrem starých kovů Bruckner a synové.

109 AHMP, f. FÚ ČPC Praha, nezpracováno, oběžník adresovaný všem duchovním správám eparchie z 9. května 1945. Fakticky byl oběžník s odvoláním na nefunkčnost poštovních úřadů rozeslán až o několik dní později.

110 Jak žijeme - Praha. *Hlas pravoslavi*, 1945, č. 1–2, s. 15–16.

111 APC Olomouc, f. Pravoslavná církev v době okupace, nezpracováno, zpráva pražského chrámového starosty Josefa Šembery z 27. září 1945.

Martin Jindra

Šťěstí se na řadu církevních obcí usmálo v souvislosti s objevením jejich bohoslužebných rouch. Dne 21. června 1945 přišel národní správce Karel Cink s informací, že viděl bohoslužebná roucha u továrníka Otty Kretschmera v Praze-Nuslích. Na uvedené adresu se vydal pražský chrámový starosta Josef Šembera. Na místě skutečně objevil třicet bohoslužebných rouch patřících pravoslavné církvi, která zajistil a převezl do sídla pražské duchovní správy v Resslerově ulici.¹¹² Přestože část nalezených rouch pocházela až z Moravy (například z Kroměříže), stále nešlo o jejich kompletní počet. Některé obce tak pátraly dál. Třebíčské a opatovské věřící po dlouhém hledání a psaní do novin přivedla stopa až do věžeňské kaple v Jihlavě. Mezi cennostmi, které zde zaměstnanci Gestapa ukryli, našli postupně kalich, bohoslužebné předměty, roucha i zabavenou literaturu.¹¹³ Rovněž roucho vладыky Gorazda nakonec doputovalo zpět do lůna církve. Gestapo jej po zkonfiskování prodalo jednomu z pražských vetšníků. V červnu 1945 ho pak dobrovolný dárcce vrátil zpět.¹¹⁴ Poslední známé roucho, patřící pravděpodobně pražské církevní obci, bylo objeveno u firmy Andree v Praze I, Havířská 3. Národní správce tohoto knihkupectví a antikvariátu vyzval počátkem srpna 1945 zástupce pražské obce k uplatnění nároku na jeho vrácení.¹¹⁵

Duchovní správci církevních obcí začali hned v květnu 1945 na výzvu eparchiální rady pracovat na soupisu veškerých vzniklých škod na chrámech i chrámovém majetku. Pravoslavná církev v září 1945 vyčíslila celkový odhad škod, který jí byl za německé okupace způsoben, asi na 25 milionů korun.¹¹⁶ S pátráním po ztraceném majetku a při obnově chrámů církvi oficiálně pomáhaly okresní a místní národní výbory. Pro ty vydal Zemský národní výbor v Brně začátkem července 1945 usnesení, ve kterém jim uložil, aby v mezích svých pravomocí vycházely vstříc pravoslavné církvi, jejím církevním úřadům a představitelům. Konkrétní pomoc měla spočívat také v zajištění vhodných nemovitostí ze zabaveného majetku pro potřeby církevních obcí. Česká pravoslavná eparchie měla být tímto způsobem rekompenzována za škody způsobené jí německou perzekucí a konfiskací, jakož i za ztrátu církevní daně, z jejichž výnosů byly spláceny dluhy na chrámových budovách i jejich opravy.¹¹⁷

O možnosti získat zkonfiskovaný majetek po Němcích, Maďarech či kolaborantech informoval duchovní správy české pravoslavné eparchie předseda hospodářského odboru už v červnu 1945: *Nalézá-li se v místě duchovní správy nějaká vhodná budova jako národní majetek po Němcích nebo kolaborantech, žádejte za přidělení takové budovy pravoslavné církevní obci pro zřízení farní budovy u místního národního výboru.*¹¹⁸ Na výzvu hos-

112 Tamtéž.

113 Jak žijeme – Třebíč. *Hlas pravoslavi*, 1945, č. 3–4, s. 32.

114 AHMP, f. FÚ ČPC Praha, nezpracováno, dopis představitelů hospodářského odboru adresovaný pražské pravoslavné duchovní správě z 18. června 1945.

115 Tamtéž, dopis národního správce firmy Andree adresovaný pražské pravoslavné duchovní správě z 2. srpna 1945.

116 NA, f. MŠ 1918–1949, k. 3911, sign. 47 VII, oznámení sboru starších pravoslavné církve v Praze ze 14. září 1945.

117 Tamtéž, usnesení Zemského národního výboru v Brně z 2. července 1945. Revitalizace některých chrámů, jako třeba sv. Václava v Brně, který byl po rozpuštění pravoslavné církve pronajat Bratrstvu Sergeje Radoněžského, či stříelbou poškozených chrámů sv. Gorazda v Olomouci a sv. Cyrila a Metoděje v Praze, si vzhledem k rozsahu poškození vyžádala vynaložení většího množství finančních prostředků.

Česká pravoslavná církev v letech 1942–1945

podářského odboru reagovalo několik církevních obcí včetně olomoucké a pražské. Vedení církve navíc hodlalo do hlavního města přesunout sídlo eparchie a vybudovat zde důstojné podmínky pro pobyt nového biskupa, k čemuž chtělo využít některý z objektů Německé evangelické církve v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.

Při ukrývání a hledání chrámového a farního inventáře pomáhala také řada jednotlivců. Tajemník eparchiální rady Lochman po válce odevzdal protopresbyteru Deutschovi předměty, které mu do opatrování před svým zatčením svěřil vladyka Gorazd. Jednalo se o stříbrné pouzdro s drahokamem, v němž vladyka nosival při svěcení chrámů svatě ostatky, těžítka ve tvaru psa s biskupovým razítkem a o ostatky neznámého světce, z nichž část měla být uložena pravděpodobně ve vilémovském antiminsu.¹¹⁹ Jeho manželce se po zářijové razii v Řimicích v roce 1942 povedlo zachránit několik náboženských časopisů z Gorazdovy knihovny, které Gestapo hned neodvezlo. V Olomouci se podařilo rodině Janouškově před okupanty skrýt církevní prapor. Otec Josef Neruda ve své obhajobě směřované po válce k Mimořádnému lidovému soudu uváděl, že v letech 1942–1943 se opakovaně tajně dostal do dolnokounického chrámu a odnesl odtud ostatky svatých, pokrývky, obrazy, a dokonce i pětáctičet kilogramů těžký zvon. Vše měl ukrýt po pravoslavných rodinách.¹²⁰ Asi vůbec poslední ze zkonfiskovaných bohoslužebných předmětů se objevil po patnácti letech v církevní obci v Chudobíně. Jednalo se o poškozený zlatý kalich. *Jako drahá památka na počátky naší církevní obce i na utrpení za okupace, bude používán zvláště při společném sv. přijímání věřících před svátky.*¹²¹

Při své obnově se pravoslavná církev musela vyrovnávat s řadou překážek. Z nich se jako jedna z nejzávažnějších ukázala absence biskupa a duchovního správce. Podle ústavy platné před 15. březnem 1939 (představitelé pravoslavné církve považovali změny provedené v ní po tomto datu za právně nezávazné)¹²² vykonávalo správu církve za popraveného vladyku eparchiální shromáždění a jeho výkonný orgán, eparchiální rada. Přesto nastalo uvnitř pravoslavné církve po osvobození krátkodobé „dvojvládí“.

V sídle eparchiální rady v Řimicích úřadoval od 9. května 1945 stejně jako před rozpuštěním církve její tajemník Bohumír Cyprián Lochman, jenž byl v kontaktu s předsedou církevního odboru, moravskoslezským protopresbyterem Josefem Rezkem. Ten byl nejvýše postaveným církevním hodnostářem v celé eparchii a z titulu své funkce okružního protopresbytera obstarával dohled nad svěřenými církevními obcemi (vzhledem k rozložení šlo o většinu obcí v eparchii) a zajišťoval spojení mezi

118 AHMP, f. FÚ ČPC Praha, nezpracováno, oběžník adresovaný všem duchovním správcům eparchie z 2. června 1945.

119 APC Olomouc, f. Osobní složky duchovních, nezpracováno, dopis B. C. Lochmana adresovaný tajemníku A. J. Novákovi z 30. srpna 1949. V září 1949 obdržel metropolita Jeleverferij od otce Lochmana pravoslavný rúženec, který s největší pravděpodobností také patřil biskupu Gorazdovi.

120 Tamtéž, poválečná obhajoba otce Josefa Nerudy adresovaná Mimořádnému lidovému soudu (nedatováno). Nerudovo tvrzení po válce potvrdil Václav Foršt. SOkA Brno-venkov, f. ONV Rosice, k. 136, inv. č. 558, výpověď Václava Foršta z 29. března 1946.

121 Jak žijeme – Chudobín. *Hlas pravoslavi*, 1957, č. 10, s. 318–319.

122 NA, f. MŠ 1918–1949, k. 3911, sign. 47 VII, příloha žádosti A. V. Červína a V. Kolomackého adresovaná MŠO z 15. května 1945.

Martin Jindra

nimi a eparchiální radou. Navíc jako předseda církevního odboru přejímal po smrti eparchiálního archijereje duchovní správu nad eparchií.¹²³

Otec Josef Rezek však byl dlouhodobě nemocen. Z tohoto důvodu se tajemník Lochman obrátil do Štěpánova na člena eparchiální rady a církevního odboru, otce Jaroslava Deutsche, aby se jako nejstarší kněz ujal *zatímně vedení církevního odboru a dával eparchiální kanceláři pokyny v obnoveném církevním životě, jak a v čem měly by se učit v kanceláři příslušné zásahy*. „*Jste nejbliže Olomouce, proto máte též nejvíce možností sejít se s členy presidia (prof. Bílý a prof. Hrdlička) a pojednat o aktuálních záležitostech církevních*.“¹²⁴

Korespondence mezi tajemníkem Lochmanem a církevním odborem, potažmo Jaroslavem Deutschem, probíhala celý květen. Do dění v eparchii se však vložil pražský pomocný duchovní a člen duchovního eparchiálního soudu Alois Václav Červín a referent církevního odboru, otec Vsevolod Kolomacký. Bez jakéhokoli pověření se 17. května 1945 společně obrátili na MŠO s žádostí o dočasné pověření vedením České pravoslavné eparchie.¹²⁵ Svoje podání doprovodili konstatováním, že nechtějí prejudikovat rozhodnutí a opatření, která učiní eparchiální rada. Přesto MŠO požádali, aby do doby, než se příslušné orgány eparchie ujmou svých funkcí (jak víme, úřad eparchiální rady pracoval již od 9. května 1945 – pozn. autora), byla úřední jednání vedena s nimi.

Není příliš překvapivé, že v revolučním kvasu a zmatku MŠO hned následujícího dne, tedy 18. května 1945, oba pisatele s okamžitou platností pověřilo vedením České pravoslavné eparchie¹²⁶, přičemž toto pověření bylo platné po přechodnou dobu, než se řádné orgány a představitelé eparchie ujmou svých funkcí.¹²⁷

Eparchiální rada prostřednictvím svého tajemníka přijala zprávu o administrování pražské církevní obce s povděkem, ale k výnosu MŠO prozatím žádné stanovisko nezaujala. Pražskou pravoslavnou duchovní správu jen informovala, že spisy ohledně kongruy, dotací a vydání matrik byly již na MŠO odeslány. Až 13. června 1945 bylo, jako příloha oběžníku vyzývajícího duchovní k pastoračním návštěvám věřících, zasláno *Pověření* vydané protopresbyterem Rezkem pro zastupujícího předsedu církevního odboru otce Jaroslava Deutsche.¹²⁸ Dvojkolejnost při správě eparchie tak neměla dlouhého trvání a nevedla k žádným fatálním sporům uvnitř církve – pomineme-li, že byla jedním z důvodů odchodu otce Lochmana z pravoslavné církve. Přesto se postup pražských duchovních jeví jako přinejmenším nestandardní.¹²⁹

123 Tamtéž, text Ústavy České pravoslavné eparchie z roku 1929.

124 APC Olomouc, f. Osobní složky duchovních, nezpracováno, dopis B. C. Lochmana adresovaný J. Deutschovi z 21. května 1945.

125 NA, f. MŠ 1918–1949, k. 3911, sign. 47 VII, žádost A. V. Červína a V. Kolomackého adresovaná MŠO z 17. května 1945.

126 Obdobně a zcela v rozporu s církevními předpisy MŠO postupovalo i v případě CČS(H), kde měl ovšem tento jeho krok dalekosáhlé a ještě mnohem fatálnější důsledky. Srov. JINDRA, Martin: *Z milosti trpět pro Krista. Životní příběh faráře Církve československé (busitské) Václava Mikuleckého*. Blahoslav ve spolupráci s Náboženskou obcí CČSH v Praze 1 – Staré Město, Praha 2011, s. 13–21.

127 NA, f. MŠ 1918–1949, k. 3911, sign. 47 VII, pověření MŠO adresované A. V. Červínovi z 18. května 1945. Opis pověření obdržely zemské úřady v Praze a v Brně. Srov. MAREK, Pavel – BUREHA, Volodymyr: *Pravoslavní v Československu v letech 1918–1953*, s. 380–386.

128 AHMP, f. FÚ ČPC Praha, nezpracováno, oběžník s příloženým „Pověřením“ adresovaný všem duchovním správám eparchie z 13. června 1945.

Česká pravoslavná církev v letech 1942–1945

Poměry v České pravoslavné eparchii, jejíž představitelé se ještě v květnu 1945 obrátili s prosbou na Svatý synod Srbské pravoslavné církve, aby v dohodě s československou vládou vyřešil otázku uprázdněného biskupského stolce¹³⁰, se uklidnily po prvním zasedání eparchiální rady v Olomouci, která šalamounsky rozhodla o ukončení „prozatímní správy církve“, ale zároveň pověřila opět otce Červína, aby nadále jednal jako poradce a zmocněnec eparchiální rady s příslušnými úřady, přičemž schválení těchto jednání si ve své pravomoci eparchiální rada ponechala.¹³¹ Jednání, které proběhlo 21. června 1945 v Národním domě v Olomouci, již svolával jako předseda otec Jaroslav Deutsch, neboť protopresbyter Josef Rezek dva dny před jeho konáním v Olomouci zemřel. První poválečné zasedání eparchiální rady je významné také z pohledu přijetí *Memoranda* základních požadavků, které eparchie vznášela vůči československému státu. Adresováno bylo ministru školství a osvěty Zdeňku Nejedlému a signovali jej předsedové všech tří odborů eparchiální rady.¹³²

Dne 1. srpna 1945 oznámila eparchiální rada MŠO změnu svého sídla, které bylo po jedenácti letech přeloženo z Řimic do Olomouce, kde církev pro své účely získala dvouposchodový dům. Kromě eparchiální kanceláře zde byla vybudována malá bohoslovecká kolej – naplnilo se tak přání zesnulého vladyky Gorazda z počátku čtyřicátých let – kde byli ubytováni studenti s vedoucím semináře otcem Novákem.

Život v eparchii se během letních měsíců postupně konsolidoval a směřoval k přípravám eparchiálního shromáždění, které mělo provést nové volby a definitivně uklidnit a ustálit dění v České pravoslavné eparchii. Přesto nebyla církev ušetřena ještě jedné vážné rozmlísky. Ta se strhla na konci července 1945 mezi otcem Kolomackým a dr. Vladimírem Gruzínem. Manžel v Mauthausenu popravené sekretářky vladyky Gorazda a dlouholetý vedoucí pražského pravoslavného chrámového sboru zaslal eparchiální radě 31. července 1945 dopis, kterým s okamžitou platností rezignoval na veškeré své funkce a práci v pravoslavné církvi. Hlavním důvodem, jenž jej k tomuto kroku vedl, byl nesouhlas s postavením a funkcemi, které v církvi zaujímal otec Kolomacký. Ten se měl podle Gruzínova vyjádření dohodnout s profesorem Josefem Bílým a pozdějším členem eparchiální rady a jejím pověřencem pro projednávání jurisdikčních záležitostí, prokuristou Borisem Čerkesem¹³³, na Gruzínově odstraně-

129 Více o vývoji situace v pravoslavné církvi po osvobození MAREK, Pavel – LUPČO, Martin: *Nástin dějin pravoslavné církve v 19. a 20. století. Prolegomena k vývoji pravoslavi v českých zemích, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi v letech 1860–1992*. CDK, Brno 2013, s. 231–250. Srov. JINDRA, Martin: Kalich, srp a kladivo? Zneužití institutu národní správy na příkladu CČS(H) v komparaci s poválečným děním v České pravoslavné eparchii. *Paměť a dějiny*, 2013, roč. 7, č. 2, s. 24–38.

130 Z eparchiální rady – Obsazení osiřelého biskupství. *Hlas pravoslavi*, 1945, č. 1–2, s. 12.

131 *NA*, f. MŠ 1918–1949, k. 3911, sign. 47 VII, oznámení eparchiální rady podepsané tajemníkem B. C. Lochmanem a prozatímním správcem církve A. V. Červínem adresované MŠO z 21. června 1945. Dne 14. září 1945 z důvodů zaneprázdněnosti otce Červína jmenovalo předsednictvo eparchiální rady do funkce vyjednavče se státními úřady otce Č. Kráčmara. Viz *Věstník MŠO pro rok 1945*. MŠO, Praha 1946, s. 130.

132 Rozborem tohoto stěžejního dokumentu se obsáhle zabývali již jiní historici, a proto odkazují na jejich práci. Viz MAREK, Pavel – BUREHA, Volodymyr: *Pravoslavní v Československu v letech 1918–1953*, s. 383–385.

133 O neblahé Čerkesově roli v dalším směřování pravoslavné církve např. FEJSAKOVÁ, Tatiana: *Vliv SSSR na církevní situaci v poválečném Československu (1945–1948)*. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Brno 2010.

Martin Jindra

ni.¹³⁴ Sborníkem se proto rozhodl usnadnit jmenovaným pánům a jejich společníkům situaci. *S okamžikem podepsání tohoto dopisu zanechávám jakékoli práce v církvi a pro církev. Nebudu ani nouzově řídit sbor v pražském chrámu, nebudu psát, nebudu radit, nebudu nic. [...] Obrazují se proto již napřed proti tomu, abych byl činěn spoluodpovědným za to, co přijde.*¹³⁵

I přes určité vnitřní pnutí se eparchiální odbory pod vedením otce Jaroslava Deutsche (církvní odbor), dne 1. srpna 1945 ustanoveného správcem okružního moravskoslezského protopresbyterátu¹³⁶, profesora Josefa Bílého (hospodářský odbor) a profesora Josefa Kulheima (osvětový odbor) znovu pustily do práce vytyčené jim církví ústavou. Církví odbor se snažil zajistit duchovní správu v jednotlivých obcích, což vzhledem k úbytku kněží nebyl zpočátku nikterak snadný úkol. Je nutné si uvědomit, že před rozpuštěním sloužilo v rámci eparchie včetně ústředí na systemizovaných místech šestnáct kněží, tři kněží působili jako výpomocní duchovní a další tři vypomáhali jako penzionovaní duchovní. Celkem se tedy na chodu celé České pravoslavné eparchie podílel biskup Gorazd a dvaadvacet kněží. Jak jsem již zmínil, v květnu 1945 se do služeb eparchie nevrátil tábořský kněz Vít Abrahám.¹³⁷ Otcové Alois Václav Číkl, Vladimír Petřek a Prokop F. Šimek byli během okupace popraveni. Moravskoslezský protopresbyter Josef Rezek zemřel i v důsledku nuceného pracovního nasazení 19. června 1945. Mimo službu církve rovněž zůstali otcové Neruda a Šnoflák. Církve se obou duchovních, kteří byli po válce odsouzeni (podle Dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech) za propagaci a podporu fašistického nebo nacistického hnutí na patnáct, respektive deset let těžkého žaláře, zřekla. V létě 1945 tak z původních dvaadvaceti kněží zůstalo jen patnáct. K tomu je nutné přičíst více či méně se projevující zdravotní indispozice u řady starších duchovních a personální situace se jeví skutečně jako kritická.

Není divu, že se církví odbor snažil co nejdříve obnovit teologickou výuku bohoslovců a zapojit je do duchovní správy. Navíc na naše území přicházelo stále více volyňských Čechů, čímž vznikala potřeba zakládání nových církví obcí. Do řad pravoslavné církve v nezanedbatelné míře přestupovali vlivem složité vnitřní situace ve vlastní církvi také starokatolíci.

Osvětový odbor vedený brněnským profesorem Kulheimem si jako hlavní úkol vytýčil obnovu církvího *Věstníku* a připravil plán vydavatelské a propagační činnosti, kterým v podstatě navazoval na rok 1941. Ministerstvo informací povolilo vydávání *Věstníku*, jenž byl přejmenován na *Hlas pravoslavi*, 18. července 1945. Jeho řízením byl pověřen profesor Kulheim, odpovědným redaktorem se stal otec Rosák. Časopis byl rozšířen na osm stran a počítalo se, že bude vycházet jako měsíčník. Znovuoživena

134 Někteří představitelé eparchie později zjišťovali, jaké styky udržoval dr. Gruzín během okupace. Viz ABS, f. MV-H, a. č. H-252/8 MV, zápis o výslechu Kurta F. Oberhausera z 26. března 1947.

135 AHMP, f. FÚ ČPC Praha, nezpracováno, dopis V. Gruzína adresovaný eparchiální radě z 31. července 1945.

136 Okružním moravskoslezským protopresbyterem byl otec Deutsch zvolen na eparchiálním shromáždění konaném 8. listopadu 1945.

137 V dalších dvou letech řady pravoslavné církve opustili také otcové B. C. Lochman a B. Švec.

Česká pravoslavná církev v letech 1942–1945

byla edice Knižní dědictví otců, každoročně byl vydáván *Český pravoslavný kalendář*, v církevních obcích se začaly organizovat besedy mládeže.

Neméně důležitá pro zdárný chod eparchie byla práce hospodářského odboru. U ministerstva financí se podařilo dosáhnout uvolnění běžných účtů, vkladních knížek a depozit obstavených v roce 1942. V duchu hesla: *Církev, která mne nic nestojí, za nic nestojí* byl zajišťován výběr církevní daně. Vedení odboru řešilo otázky navrácení zabaveného majetku, odškodnění církve za její perzekuci v letech 1942–1945, jednalo o státních dotacích či pomáhalo při vyřizování výplat obnovené kongruy a jejího zpětného přiznání od října 1942.

Dalším z konkrétních úkolů, které odbor řešil, byla snaha o získání zrekvírovaných zvonů. Touto otázkou se začali jeho představitelé zabývat po zveřejnění tiskové zprávy v červnu 1945. Požádali zástupce pražské pravoslavné duchovní správy, aby navštívili skladiště zabavených zvonů v Praze na Maninách a informovali se o případné evidenci zvonů zabavených pravoslavné církvi. To se skutečně stalo. Sklad navštívil pražský chrámový starosta Josef Šembera, který zjistil, že v Praze se nacházejí převážně zvony zařazené do kategorie B a C.¹³⁸ K jejich vrácení bylo nutné předložit doklad, jež při rekvizici vystavovaly okresní úřady, což byl pro pravoslavné obce vzhledem k vyrabování jejich archivů značný problém. Nakonec se ale ukázalo, že ve skladišti by se mohl nacházet pouze zvon ze Štěpánova u Olomouce.¹³⁹ Štěpánovští věřící v čele s otcem Jaroslavem Deutschem začali činit kroky, aby se mohl vrátit na původní místo, dokonce se jim podařilo od bývalého Okresního úřadu v Olomouci obstarat i potřebné potvrzení. Avšak převzetí zvonu se přesto nakonec neuskutečnilo, neboť se ukázalo, že došlo k záměně.¹⁴⁰

Hmatatelnější úspěch církev zaznamenala při získávání zabavených matričních knih a jednacích protokolů, které už na začátku června 1945 byly převezeny ze Zemského archivu v Praze a připraveny k vyzvednutí v kanceláři pravoslavné duchovní správy v Praze II, Resslova 9. Zpět se podařilo získat matriky z Prahy, Tábora, Brna, Olomouce, Chudobína, Přerova, Štěpánova, Vilémova, Třebíče, Dolních Kounic a Řimic. Celkem šlo o desítky svazků matričních knih.¹⁴¹

Jak jsem již uvedl, za hlavní osobu, která měla zajišťovat komunikaci mezi eparchií a státními úřady, byl vybrán otec Červín, jenž byl zároveň církevním odborem potvrzen ve funkci prvního administrátora pražské pravoslavné církevní obce.¹⁴² Ten již na začátku června 1945 oznamoval úřadu eparchiální rady, že není vyloučeno přijetí představitelů pravoslavné církve prezidentem republiky, a tudíž že by bylo vhodné, *kdyby se mohli v Praze sejít s námi a dohodnout se o dalším postupu s předsedy odborů eparchi-*

138 Zvony byly podle pokynů ministerstva průmyslu, obchodu a živností rozděleny do čtyř kategorií, označených A, B, C, D. Umělecky a historicky nejceněnější zvony byly zařazeny do kategorie D, nejméně hodnotné zvony pak do kategorie A.

139 AHMP, f. FÚ ČPC Praha, nezpracováno, dopis zástupce pražské duchovní správy adresovaný hospodářskému odboru eparchiální rady z 25. června 1945.

140 Tamtéž, dopis Metoděje Františka Navrátila adresovaný duchovní správě ve Štěpánově z 16. července 1945.

141 Tamtéž, soupis matrik pravoslavných církevních obcí převzatých v Zemském archivu v Praze z 1. listopadu 1945.

142 Funkci druhého a třetího administrátora zajišťovali otcové Čestmír Kráčmar a Metoděj František Navrátil.

Martin Jindra

*ální rady a při tom vykonat návštěvu u úřadů.*¹⁴³ Audience u prezidenta republiky Edvarda Beneše se konala v pravé poledne v pátek 27. července 1945. Českou pravoslavnou eparchii při ní zastupovali otcové Jaroslav Deutsch, Alois Václav Červín, Vsevolod Kolomacký a Antonín Jiří Novák, laickou část církve pak profesori Josef Bílý a Josef Kulheim. Týž den byla delegace v zastoupení za nemocného náměstka předsedy vlády Klementa Gottwalda přijata již podruhé – poprvé se tak stalo předchozího dne při plánovaném setkání – předsedou vlády Zdeňkem Fierlingerem. Účastníci všech tří jednání se během rozhovorů mimo jiné dotkli otázek jurisdikce a autokefality. Česká pravoslavná eparchie řadou vnějších i vnitřních vlivů směřovala krok za krokem ke změně jurisdikce¹⁴⁴ a nastartovala zcela novou etapu svých dějin, která však již není předmětem tohoto textu.¹⁴⁵

Slovníček pojmů

antimíns – lněný nebo hedvábný šátek, na němž je vyobrazen Pán Ježíš, jak je kladen do hrobu

archimandrita – hodnost pro mnicha, který je zároveň knězem; obvykle bývá představeným monastýru (kláštera), avšak titul archimandrita se někdy uděluje pouze jako čestný

autokefální církev – místní samosprávná církev, která disponuje právem řešit všechny své interní záležitosti ve své kompetenci; je oprávněna volit si své představitele včetně patriarchy, arcibiskupa či metropolitu, který je hlavou církve. Ačkoli všechny autokefální církve fungují nezávisle, zůstávají vzájemně v plném svátostném a kanonickém spojení

eparchie – samosprávná jednotka pravoslavné církve, v jejímž čele stojí eparchiální archijerej, tvoří ji církevní obce (parochie) a monastýry

eparchiální archijerej – kanonický a zákonný správce eparchie

eparchiální rada – sbor duchovních (1/3) a laiků (2/3), kteří v čele s vladykou spravují celou eparchii

eparchiální shromáždění – shromáždění zástupců duchovenstva a zástupců všech církevních obcí celé eparchie

ikonostas – typický prvek pravoslavné a řeckokatolické chrámové architektury; stěna s ikonami oddělující v chrámu část pro věřící od presbyteria (oltářního prostoru)

kongrua – příjem duchovních poskytovaný státem

protojerej – kněžský titul v pravoslavné církvi

presbyter – kněz

143 APC Olomouc, f. Osobní složky duchovních, nezpracováno, dopis B. C. Lochmana adresovaný Jaroslavu Deutschovi z 2. června 1945.

144 Přestože eparchiální shromáždění přijalo na svém zasedání 8. listopadu 1945 usnesení o změně jurisdikce a způsobu jejího provedení téměř jednohlasně – pouze dva z devětatřiceti přítomných delegátů se zdrželi hlasování –, je třeba konstatovat, že v řadách České pravoslavné eparchie existoval proud, který nebyl změně nakloněn. Viz např. *Kronika pravoslavné církevní obce v Řimicích, 1945*, s. 159.

145 Tato studie je jedním z výstupů autorem připravované monografie (vydána by měla být v roce 2015) věnované pravoslavné církvi v letech 1938–1945.

Česká pravoslavná církev v letech 1942–1945

okružní protopresbyter – první kněz, který dohlíží na duchovní a na církevní obce v určitém okruhu (protopresbyterátu) a podává o tom zprávy eparchiální radě

parochiální (farní) shromáždění – shromáždění plnoletých členů církevní obce, do jehož pravomoci patří například volba sboru starších a duchovního správce

prestol – čtyřhranný, zpravidla dřevěný stůl v oltářním prostoru, na němž se posvěcují a uschovávají svaté dary

sbor starších – výkonný orgán církevní obce, zajišťující její správu (vyjma duchovních záležitostí, které přináležejí kněžím), v čele stojí volený předseda

Biskup Gorazd

Zdroj: Archiv PD ČČSH

Průvod pravoslavných kněží a hodnostářů při svěcení chrámu sv. Cyrila a Metoděje v Praze – rok 1935

Zdroj: archiv pravoslavné církevní obce Třebíč

